Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 134 (10731) | 1978 чылдың июнь 8, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

А. Н. КОСЫГИННИҢ КОСТРОМАГА ЧОРУПТУРГАНЫ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин партияның Кострома обкомунуң бюро кежигүннери-биле, СЭКП хоорькомнарының, райкомнарының бирги секретарьлары-биле Костромага беседа эрттирген. Беседа үезинде кол кичээнгейни көдээ ажыл-агыйны улам мыңай көдүрер, дүжүт ажаап алыышкынын чидириг чокка чорударын хандырар, малга чем белеткээр талазы-биле областың ажылчы чоннарының мурнунда турар сорулгаларны шиитпирлээринче салган. Областың үлетпүр бүдүрүлгелери 1978 чылдың болгаш ниитизи-биле онгу беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседиринче боттарының бүгү курлавырларын мөөңнээр ужурлуг дээрзин база онзалап демдеглээн.

А. Н. Косыгин «Караваево» дээр уксаалал заводунга барып, специалистер-биле беседазының үезинде мал ажылынга бедик продуктулуг болур чорукту чедип алган караваевочуларның мурнакчы дуржулгазын областың ажыл-агыйларынга нептередириниң эргежок чугулазынче кичээнгейни угландырган.

В. И. Ленин аттыг лён комбинадынга барган. А. Н. Косыгин комбинатты чарты дериириниң, чонга бедик шынарлыг бараанарны бүдүрерин көвүдедириниң, лёндан кылыгларының ассортиментизин калбартырының айтырыгларының дугайын удуртукчулар-биле, специалистер-биле болгаш ажылчыннар-биле чугаалашкан, күш-ажылды организастап турарын, оон байдалын болгаш ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазын сонуургаан.

А. Н. Косыгин Кострома ГРЭС-ке база барып, 1 миллион 200 муң киловатт күчүлүг ховар дээн энергоблокту эттеп турары-биле танышкан. Чурттуң энергетика ажыл-агыйынга чаа күчүлерни ажыглалга кииреринин хуусааларын кызырарының чугулазын А. Н. Косыгин онзалап демдеглээн.

* * *

Июнь 6-да эш А. Н. Косыгин Иваново обласка чеде берген, Приволжск хоорайда Яковлевскийниң лён комбинадынга чораан.

(СЭТА-ның тускай корр).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТР

Бүгү-эвилелдиң студентилер отряды бо чылын харысалгалыг экзаменни тудуп турар.

Москва университединиң 300 ажыг студентилери чээрби чыл мурнунда чайын Соңгу Казахстанның совхозтарынга кээп, кур черниң суурларынга чуртталга бажыңнарын, бүдүрүлге черлерин тударынга киришкен. Аныяктарның патриотчу шимчээшкинин ынчаар эгелээн. Ол үеден эгелээш 5 миллион ажыг оолдар кыстар чайгы дыштанылгазының үезинде тудугларга, колхозтарга болгаш совхозтарга, амыдырал хандырылгазының объектилеринге ажылдаан. Чүгле эрткен чайын безин олар улус ажыл-агыйынга 1 миллиард 300 миллион рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алган.

Чайгы семестрлер — политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинин школазы. Келир үениң тускай эртемниглери хоочун салгалдың алдарлыг чаңчылдарын аңаа шиңгээдип алыр. Миллион-миллион оолдар болгаш кыстар маадырлыг, туруштуг чорукка, Октябрьның идеалдарынга шынчызын көргүзүп, коммунистиг тургузуушкуннуң калбак фронтузунга чедиишкинниг ажылдап, чурттуң хөгжүлдезиниң планнарының күүселдези дээш идепкейлиг демисежип турарын ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Студентилерниң тудугжу отрядтарының дайынчыларын бистиң республиканың кол-кол тудуг объектилери, ажыл-агыйлар манап турар. Бо чылын студентилерниң 70 отрядының 2 муң ажыг дайынчылары биске ажылдап чайлаар. Автоорук техникумунуң «Монолит» деп отряды Тываның транспорт эргелелиниң мехколонназында, «Тудугжу» деп отряды Чаа Хайыракан суурнуң тудуунда, Куйбышевтиң ужар чүүл институдунуң «Славяннар» деп отряды «Тыва суг тудуг» трестиниң № 2 мехколонназында ажылдап эгелей бергеннер.

Студентилерниң тудугжу отрядтарының дайынчылары бо чайын республиканың кол тудуг объектилери: Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының, Ак-Довурактың «Асбест» стадионда эштир бассейниниң, Чаа Шагаан-Арыгның, Чаа Хайыракан суурнуң, тарып боозадылга станциязының, хаван азыраар комплекстиң тудугларынга ажылдаар болгаш 7,5 миллион рубльдиң ажылдарын кылырын социалистиг хүлээлгезинде айыткан.

Студентилерниң тудугжу отрядтары чурттуң янзы-бүрү республикаларындан, областарындан Тывада кээп ажылдап, чайгы дыштанылгазын ажыктыг эрттирип турарлар. Ылангыя Куйбышевтиң ужар чүүл институдунуң «Ацтек», «Лада», «Славяннар», Киевтиң технология институдунуң «Енисей», Кузбасстың даг-металлургия институдунуң «Коммунар», Литваның көдээ ажыл-агый академиязының «Олимпас» деп тудугжу отрядтарының дайынчылары бистиң республиканың тудугларынга күш-ажылчы семестрин каш удаа эрттирген болгаш ажыл-ишчи, корум-чурумнуг чоруу-биле чылдың-на мактадып келгеннер. Кызылдың пединститудунуң «Лира», «Филолог» болгаш башкы училищезиниң «Найырал» деп тудугжу отрядтарының ажыл-ижи база макталдыг.

Студентилерниң тудугжу отрядтарының дайынчыларының чайын кылыр ужурлуг ажылдарын чогуур хуусаада белеткээр, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле Ак-Довурактың 42 дугаарлыг болгаш «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелдериниң, «Кызылцэстудуг» эргелелиниң, «Сельэлектростройнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективтериниң удуртукчулары эки белеткенген.

Ынчалзажок «Шагонартяжстрой» трестиниң 18 дугаарлыг мехколонназының, Кызыл хоорайның септелге-тудуг участогунуң, «Тыва автооруктуң» көвүрүглер кылыр эргелелиниң удуртукчулары бо харысалгалыг ажылга кошкак белеткенгенин айтыр ужурлуг.

Дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң тудугжу отрядтарының дайынчылары-биле кады республиканың школаларындан 12 муң өөреникчилер «бешки улдунче» бо чайын ажылдап үнер. Олар школалар септелгезинге, суггарылга бугаларының тудуунга, тарылга шөлдерин аштап арыглаар ажылдарга киржир.

Күш-ажылчы семестрниң эгелээринге чедир кашла хонук арткан. Студентилерниң болгаш школачыларның ажылын таарымчалыг тургузуп, оларның ажылын үзүктелдирбес, тудугжу отрядтарны материалдар-биле үзүктел чок хандырарының хемчеглерин өөредилге черлериниң партия организациялары, студентилерни хүлээп ап турар бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң удуртукчулары дарый алыр ужурлуг.

Студентилерниң тудугжу отрядтары чээрбиги күш-ажылчы семестрин Ленинчи комсомолдуң 60 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде эгелеп турар. Аныяк патриоттар ол байырлалды чедиишкинниг уткуур, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге төлептиг үлүүн кииириштирер, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү күжүн, мергежилин бараалгадырлар. Оларга чүгле деткимче болгаш дуза херек.

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮРҮНЕ СҮЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Конституциязының 157 чүүлүнге дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Күрүне сүлдезиниң хевирин бадылаар (чуруун солунда парлап турар).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың июнь 5.

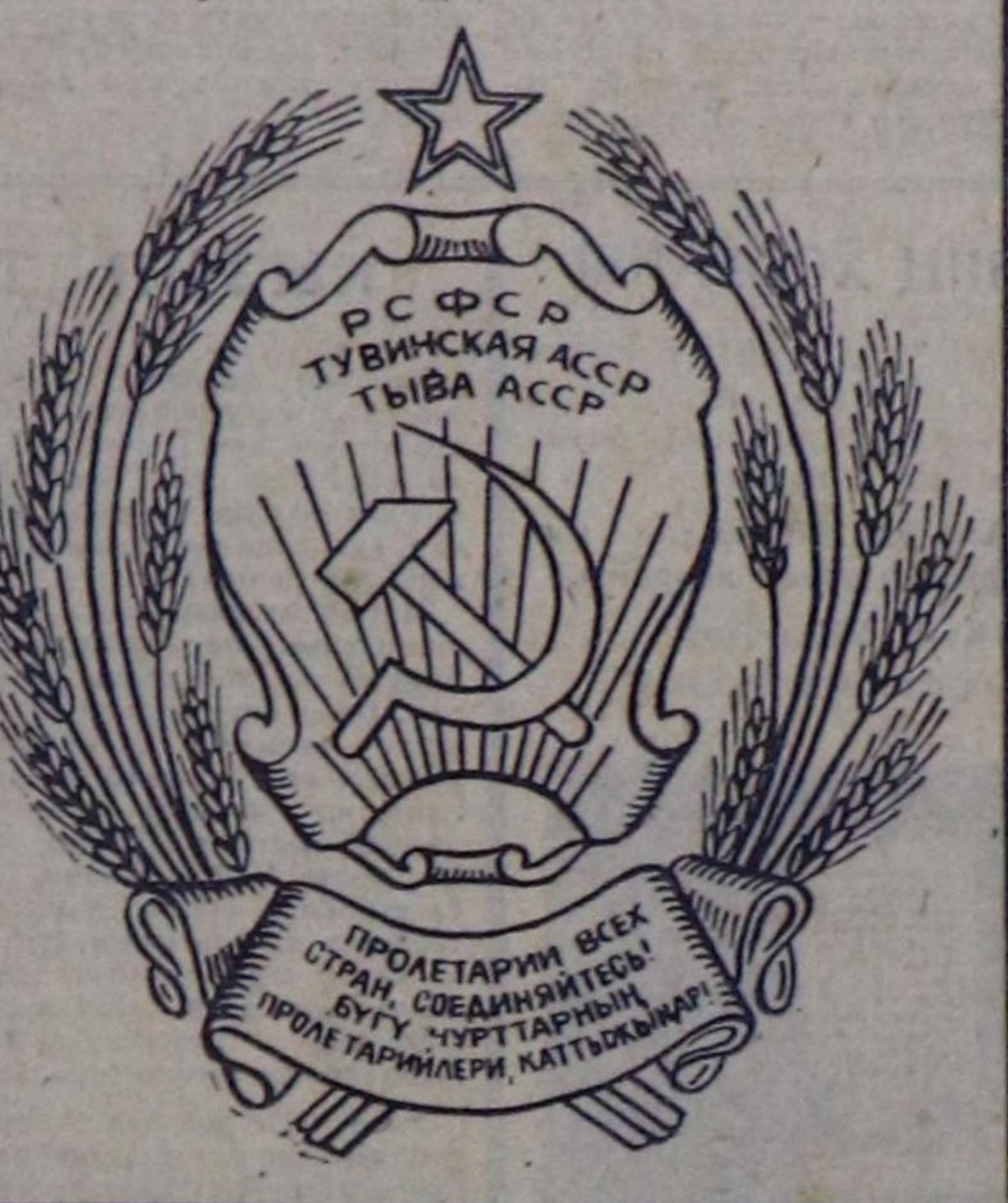
РСФСР
ТУВИНСКАЯ АССР
ТЫВА АССР
ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!
БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

КУДУЛАТПАС МЕН

Тыва АССР-ниң чаа Конституциязы-биле бистиң совхозтуң № 3 хойжу бригадазының кежигүннери, республиканың бүгү ажылчы чону-биле бир дөмей, улуг өөрүшкү, сонуургал-биле танышкан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок сески сессиязынга республиканың баштайгы Үндезин Хоойлузун хүлээп алганы мээң амыдыралымга, ажыл-херээмге уттундурбас төөгүлүг болуушкун болуп артар.

Хөй националдыг Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң составынга кирген соонда Тываның көдээ ажыл-агыйы кыска үениң иштинде шапкыны-биле хөгжүп келгенин магадап, аңаа харыы кылдыр малдың баш санын өстүрер, элбек дүктү, хөй хураганнарны камгалап алыр дээш ажылдап чоруур мен. Эрткен кыштаглаашкынны багай эвес чорутканымның түңнелинде, бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 107 хураганны камгалап алдым.

Тыва АССР-ниң Конституциязын хүлээп алганы-биле холбаштыр 1978-1979 чылдың кыштаглаашкынынга эки белеткенип, келир чылдагы көргүзүглеримни бо чылдыындан кудулатпас деп шиитпирлеп алган мен.

М. УЧУРАЛ,

Эрзин районда «Мөрен» совхозтуң хойжузу.

МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалааның ёзугаар Швецияның хааны Мындаагылар XVI Карл Густав биле оон кадыны Мындаагылар Сильвия июнь 7-де Москвада чедип келген.

Хүндүлүг аалчыларны Швецияның болгаш Совет Эвилелиниң Күрүне туктары-биле шиметтинген Шереметьево аэродромунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албаның оон-даа өске кижилери уткуп алган.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таңныылын чыскаалдырыпкан. Ийи чурттуң Күрүне гимннери чаңгыланган.

Швецияның хааны XVI Карл Густав биле Л. И. Брежнев совет дайынчыларының чыскаалының мурну-биле эрткен.

(СЭТА).

Депутат-биле ужурашкан

Дүүн СЭКП Бии-Хем райкомунуң хуралдаар залын чон долдур олурупкан. Аңаа «Кызыл тараачын», «Өөк», «Хадың», «Шивилиг» совхозтарның, Туран хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның мурнакчылары, партия, совет, комсомол ажылдакчылары Бии-Хемниң № 651 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры академик, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады Николай Алексеевич Пилюгин-биле ужуражыышкынга чыглып келген.

Ужуражыышкынны СЭКП райкомунуң секретары М. П. Бесемертных ажыткан.

Залга олурганнар 70 харлааны болгаш Ленин ордени-биле шаңнатканы-биле холбаштыр Николай Алексеевич Пилюгинге изиг байыр чедиргеннер.

Академик Н. А. Пилюгин сөс ап, чүве чугаалааш, изиг байыр чедиргени дээш соңгукчуларынга өөрүп четтиргенин илереткен.

Ужуражыышкынга санал бергеннер «Өөк» совхозтуң директору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. В. Астафьев, район эмнелгезиниң эргелекчизи Л. И. Шелехова, «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу О. Г. Кечил-оол, улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң даргазы М. К. Дамчай районнуң ишчилериниң ажыл-херектериниң дугайын тодаргай чугаалааш, районнуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге сагыш салыышкыны дээш депутат Н. А. Пилюгинге өөрүп четтиргенин илереткеш, аңаа чаа чагыгларны берген.

Ужуражыышкынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме олурушкан.

КӨВҮДЭЭН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының коллективи онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш бүгү күжүн салып турар. Бо чылдың эрткен беш айында фабрика Төрээн чуртка 53 муң тонна сорттуг даг-дүгүн берген. Ол болза планда көрдүнгенинден 800 тонна ажып турар.

Май айда бүдүрүлгениң үш цехиниң ажыл-ишчилери кызымак ажылдаан түңнелинде руда үүрмектеп-сорттаар болгаш даг-дүгү арыглаар даалгазын чедиишкинниг күүсеткен. Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң цехи майда 338 муң тонна руданы үүрмектээн азы планын 104 хуу күүсеткен. Мында Валентина Обединаның, Владимир Юсуповтуң, Михаил Максимовтуң, Серен Чанзаның ээлчеглери эки ажылдап, даалгаларын 105-107 хуу боттандырганнар.

Бедик сорттуг даг-дүгү болбаазырадыр цех майда 5660 тонна даг-дүгүн берген, ол пландан ажып турар. Ондар Даш-Мөгениң начальниктээн бирги ээлчээ социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорууп турар.

Бөдүүн даг-дүгү болбаазырадыр цех эрткен айда багай эвес ажылдаан. Ээлчеглерден Валентина Брунованың, Виктор Федоровтуң удурткан коллективтери планын ажыр күүсеткен.

Фабриканың ажыл-ишчилери бо чылдың бирги чартыының планын күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбарткан.

Б. ИВАНОВ.

ҮНҮЖҮ ЭКИ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның социалистиг чарышты калбартыр дугайында бүгү совет улуска Чагаазынга харыы кылдыр база «Алдан-Маадыр» совхозтуң чер ажылдакчыларының үлегерин эдерип, 1978 чылда тараа болгаш мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп алырын Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ишчилери хүлээгеннер. Суггаттыг шөлдериниң гектар бүрүзүнден-не 19 центнер тарааны, 25 центнер сигенни, 200 центнер кукурузаның ногаан массазын алырын хүлээлгеде айыткан. Ону күүседири-биле суггатчыларның он звенозун ажыл-агыйда тургускан. Олар бердинген шөлдү эки суггарар, оон чаагай дүжүттү өстүрүп алыр сорулганы салгаш, шалыпчы ажылдап турарлар.

Суггарыкчылар бо хүнге чедир 1350 гектар тарылга шөлүн, 29 гектар одарны, 60 гектар сиген шөлүн, 280 га хөй чылдыг сигенни суггарган. Кызымак ажылдың түңнелинде тараа болгаш мал чеми культураларының үнүжү багай эвес.

Совхозта Ховалыг Анай-оолга удурткан суггатчылар звенозу эки ажылдап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорупорар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

КЫРГЫЫРЫНГА БЕЛЕН

Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң Эъжимде кыргылда пунктузу хөй кыргыырынга белен. Ооң иштин, даштын арыглаан, чугайлаан. Пунктуну лозуң, плакаттар-биле дерээн. Ында электри-биле ажылдаар 40 хачыны тургускан. Кыргыкчыларны, дүк класстаар болгаш өске-даа ажылдаар кижилерни четчелээш, өөредип алган.

Хөй кыргыырының графигин кодааннар аайы-биле тургускаш, кадарчыларга дыңнаткан.

Эъжимниң хойжулары бо чылын күрүнеге 36 тонна дүктү садар планныг, ону күүседир бүгү аргалар оларда бар.

Бистиң корр.

Чайгы чер аңдарылгазы

ПЛАННЫҢ 11,3 ХУУЗУ

Тарааның, мал чеми культураларының, картофельдиң болгаш ногааларның ниити чылдазының өзүлдези чер ажылының культуразын база хөрзүннүң үнүшкүрүн бедидиткенинден улуг хамааржыр. Маңаа бир кол чүүл болза чайгы чер аңдарылгазы болур. Ол хөрзүнге шыктың хөйү-биле сиңерип хандырар, черни бок үнүштерден арыглаар болгаш хоралакчыларга, үнүш аарыгларынга удур демиселге дузалаар.

Ынчангаш чайгы чер аңдарылгазын өй-шаанда чорудары—бирги чергениң айтырыы. Республиканың хөй-хөй совхозтары бо чугула ажылче улуг кичээнгейни салып турар. Ылангыя «Революцияның чалбыыжы», «Улуг Октябрь», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «ҮТКА 25 чылы», «Кызыл тараачын», «Улуг-Хая», «Бурунгаар» совхозтар июнь айның эгезинге чедир тарылга чорудар шөлдериниң 20-30 хуузун аңдарып турар.

Бо чылын «Улуг-Хая», «ҮТКА 25 чылы», «Улуг Октябрь», «Кызыл тараачын», «Саян» болгаш өске-даа ажыл-агыйлар чайгы чер аңдарылгазын өй-шаанда, организастыг эгелээн. Адаттынган совхозтарның агрономнары чер аңдарылгазын майның үш дугаар он хонуунуң эгезинде-ле чорудуп эгелээн, механизаторларның социалистиг чарыжының түңнелдерин өйүнде үндүрүп, аңдарылганың шынарын контрольдап турарлар.

Ооң-биле чергелештир ээлэп хөй совхозтарның, райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары, специалистери чайгы чер аңдарылгазынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Сөөлгү чылдарда Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Эрзин районнарның совхозтары чайгы чер аңдарылгазының планнарын күүсетпейн келген. Эрткен чылын бо ажылдарның планы республикага 93,1 хуу күүсеттинген.

Амгы үеде республиканың совхозтары чазын чажар культураларының тарылгазын колдуунда дооскан. Чүгле хөй эвес агрегаттар мал чемнери культураларны тарыырын уламчылап турар, ынчалзажок хосталы берген тракторлар чайгы чер аңдарылгазынче ам-даа четче кирбээн. Техниктиг үрелиишкиннерден болганы организастыг ажылдарның четпезинден хөй машиналар анаа турар. Ооң ужурундан бо ажыл «Ак-Туруг», «Найырал», «Совет Тыва», «Шекпээр», «Тес-Хем», «Барлык», «Тээли», база «Чыраа-Бажы» совхозтарда багай чорул турар.

Үстүнде адаттынган ажыл-агыйларда чайгы чер аңдарылгазынче ам-даа колдан кирбээн. Чамдык бригадаларда болгаш ажыл-агыйларда элезиннелчек черлерни хөрзүнүн аңдара кааптар аңдазыннар-биле аңдарып, каток-биле таптавайн турар. Ындыг чүүлдер «Найырал», «Совет Тыва», «Тиилелге» совхозтарда илерэп турар. Бо черлерде тракторларның бүдүрүкчүлүү чавыс, бригадалар төптеринге, шөлдерге анаа турар чоруу хөй. Агрономнар эштер Сангы-оол, Сарыглар, Мааады олар аңдарылганың шынарын хайгааравайн турар болгаш тракторларның ийи ээлчегде ажылдаарын организаставаан.

Келир чылдың дүжүдүнүң магадылалы—чайгы чер аңдарылгазынче Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Кызыл болгаш Бай-Тайга районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң тускай эртемниглери база чогуур кичээнгейни салбайн турар.

Бо чылын Таңды, Каа-Хем, Кызыл, Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарының ажыл-агыйлары дыка улуг хемчээлдиг үрелген хөрзүннүг шөлдерни аңдарар ужурлуг. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери, партия, совет органнар бо ажылды доктаамал контрольга алыры чугула.

Чайын аңдарган черлерге органиктиг чемишчидилге төгерин база утпас херек. Гектар бүрүзүнге-ле 30-35 тоннадан эвээш эвес өдекти төгер дээш бар транспорт аргаларын ажыглаары чугула. Ынчангаш чер аңдарылгазы-биле деңге органиктиг чемишчидилгени төгер кылдыр чер-черлерге чемишчидилге отрядтарын болгаш звеноларын тургузары кол чүүл болуп турар.

Июнь 1-деги медээ-биле алырга, республиканың совхозтарында 13 муң гектар чер аңдартынган. Ол дээрге 115 муң га чер аңдарар планның 11,3 хуузу болуп турар.

Чайгы чер аңдарылгазының дончулалын республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери белеткээн.

КЫРГЫЛДА ЭГЕЛЭЭН, ЫНЧАЛЗАЖОК...

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның совет улуска Чагаазында айыткан сорулгаларны амыдыралга боттандырары-биле Эрзин районнуң ажыл-ишчилери бо хүннерде чамдык эки түңнелдерни чедип алган ажылдап турар.

Амгы үеде районнуң совхозтары хөй кыргылдаазынга белеткелди дооскаш, кыргылдаже кирипкен болгаш ону дөрт чеди хонукта эки шынарлыг чорудары шиитпирлээн. Районда 16 кыргылда пунктуларынга 220 ажыг электриниг хачылар ажылдаар, пункт бүрүзүнге хүнде 25—30 чедир кыргыкчылар агрегаттар азы хол хачылары-биле кыргылданы чорудар. Район ниитизи-биле 120 муң ажыг хөй, хураганны кыргыыр.

Районда мурнакчы хойжу бригада — «Мөрен» совхозтуң № 3 бригадазы 6400 улуг хойну, 3000 хураганны кыргыыр, бир хойдан ортумаа-биле 1,8 кг дүктү алыр деп планнаан. Ук бригада эрткен чылын мал чемин четчири-биле белеткеп алган болгаш, хоюнуң күш-деңгели, дүгү эки боон турар. Малчыннар И. Сади, С. Ижи, М. Учурал, О. Намдал эрткен чылын кижи бүрүзү 30—40 тонна чедир сигенни, ногаан суланы белеткээннер. Оларның малының күжү эки болганындан кыргылдаже бир дугаарында киргеннер.

«Коммунизмче орук» совхоз ниитизи-биле 26334 хойну, 11 муң хураганны кыргыыр. Ооң дөрт пунктуларында 70 хачылыг агрегаттарны дерип тургускаш, оларга артык кезектерни, кывар-чаар материалдарны белеткээн. Пункт бүрүзүнде 4 эдикчини, дүк класстаар 8 кижини бижыглаан.

Ленин аттыг, «Чаа орук», «Мөрен» совхозтарның Тере-Хөлде, Бай-Хөлде туруп турар кодааннарын мында бригадаларның кыргылда пунктуларынга кыргыыр. Хөй кыргылдаазынга малчыннардан аңгыда үстүкү класстарның өөреникчилери чылдың-на эки киржип турар болгаш кыргылда агрегаттарынга ажылдаарынга улуг сонуургалдыглар. Бо ажылды кыска хуусаада бедик деңнелге чорудары-биле «Мөрен», «Чаа орук» совхозтарның төп суурларының чурттакчыларын калбаа-биле киириштирер деп турар.

Дүктү шын класстаары-биле пункт бүрүзүнде мергежилдиг ийи-ийи класстакчыларны тургускан. Районнуң ажыл-агыйларында кышкы, часкы үелерде кажааларда, харыганнарда чулдунуп чыдып калган дүктү чыыр, боктап, өдектен арыглап аштаар ажылды база чорудуп турар.

Төрээн чуртка — хөй дүктү

Совхозтарда тускай механиктер хөй кыргыыр агрегаттарның септелгезин баш удур кылып, оларның шенелдезин май төнчүзүнде чоруткан. Бо ажылды «Мөрен» совхозтуң механиги Биче-оол Шимит эки башкарып, кыргылдага белеткелди май 20-де-ле бүрүнү-биле дооскан.

Чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир кыргылдага белеткелде четпестер база бар. Ажыл-агыйлар электриниг агрегаттарга ажылдаар кыргыкчыларны өөредип белеткээр талазы-биле ажылды малчыннарның-даа, механизаторларның-даа аразынга чорутпайн турар. Ооң уламындан кыргылда үезинде ол агрегаттарга ажылдаар кижилер чедишпейн баар, а чамдык кыргыкчылар арга-дуржулгазының четпезинден дүктүң шынарын кудуладып, малды кезип балыглаар чоруктарны болдуруп турар. Бо хүннерге чедир кайы-даа ажыл-агыйларда дуржулгалыг тергиин кыргыкчы деп ат алган кижи чок.

Моон алгаш көөрге, райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарның тускай эртемниглериниң хөй кыргылдаазынга мурнакчы арга-дуржулганы нептередир талазы-биле ажылды четпес организастап турары тодаргай. «Мөрен» совхозтуң № 3 хойжу бригадазында чүгле ийи малчын хачыны шын тудуп, хойну эки кыргып билир дээрзин бригадир А. Өлзей дүвүреп чугаалап турар. Ол дээрге совхозтуң хоочун малчыннары О. Намдал биле М. Учурал-дыр. Өске-даа ажыл-агыйларда, бригадаларда байдал ындыг, ынчангаш хойнуң хөй кезиин хол хачызы-биле кыргыырын планнап турар.

Районнуң ажыл-агыйларында дүктүң бот-үнези улуг боон турар. Эрткен чылын Ленин аттыг совхозтуң бир центнер дүгүнүң бот-үнези планда көрдүнгенинден 40 рубль 90 көпеекке, «Коммунизмче орук» совхозтуң—54 рубль 49 көпеекке улуг болган. 1977 чылда бир хойга онаалтыр кыргаан дүк 1976 чылдаагызындан 25—50 грамм чедир кудулаан. Оон аңгыда малчыннар кыштаг, чазаглаларында «кажаа дүгүн» чыып, дужаавайн турар.

Хойдан арбын дүктү алыры хөй кыргылдаазын эки организастап чорударындан кол хамааржыр дээрзин билдингир. Ынчангаш райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң, тус-тус ажыл-агыйларның тускай эртемниглери бар аргаларны чөп ажыглап тургаш, хөй кыргылдаазын кыска хуусаада дүрген темпилиг эрттирер дээш немелде хемчеглерни ап чорударын хүннүң сорулгалары негеп турар.

И. КАНЗАП,

«Шынның» тускай корр.

Улуг чаартылгаларның бадыткалы

МАГАЛЫГ-ДЫР

Улуг чаартылгалар. Бо ийи состу сагыш-сеткилимге болдаш кээримге, бүгү-ле Төрээн чуртувустуң, оон иштинде бистиң республиканың болгаш төрээн совхозумнуң амгы үе-шагда сайзырап-хөгжээн күчү-шыдалы болгаш бүгү байлак карааңга көстүп кээр-дир.

Доктаамал номчуурум «Шын» солунга бо чагаачы бижип оргаш, партия болгаш чазактың эртем биле амыдыралга үндезилээн, ниитилел сайзыралының амгы база келир үезинге дүүштүр кылган Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязын хүлээп алганын улуг өөрүшкү, чоргаарал-биле бодап ордум.

Конституция-биле таныжып оларга-даа, Тываның сайзыралының талазы-биле сан-чурагайларны көөрге-даа, партия, чазактың ленинчи национал политиказының база хүн бүрүде ада сагыш салыышкынының ачызында, төөгү талазы-биле кыска үениң иштинде бистиң республиканың шапкыны-биле сайзыраанын көскү-дүр.

Үндезин Хоойлувуң 22-ги чүүлүнде мынча деп бижээн: **«Көдээ ажыл-агыйның күш-ажылын индустриалдыг күш-ажылдың бир янзы хевири болдурарының; көдээ черлерге улус өөредилгезиниң, культураның, кадык камгалалының, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң, амыдырал хандырылгазының база коммунал ажыл-агыйның албан черлерин калбартырының; көдээ болгаш суур черлерин чаагайжыды туттунган суурлар кылдыр чаартырының программазы Тыва АССР-де амыдыралга чайгылыш чок боттанып турар».** Мацаа хамаарыштыр ол чүүлдүң бадыткалы кылдыр амыдыралдан чамдык сактыышкыннарымны болгаш бодалдарымны бижиир бодадым.

Октябрь революциязы тиилээриниң мурнуу чарында төрүттүнген кижи мен. Үш харлыг турумда ачам чок болган дээр чораан. Тускай амыдырал туткуже аваның холунга өскен мен. Ажыл кылып шыдаптар апаргаш, бир-ле дугаар хөй-ниитиниң ажыл-херээнге киржилгемни Тыва Арат Республика турда чиң сөөртүлгезинден эгелээн мен. Баштайгы үеде мени бичии кижи боорга улус кады алыксавас турган. Бир-ле катап (ол үжен чылдарның эгези чүве) улуг улуска домейлежип чиң сөөртүксээримге, авам бистиң төрелдивис кижиге мени эжеп каан. Самагалдайның коржаадан алгыкеш, чыжырганы сөөртүп алгаш, Кызыл хоорай четкеш, катап келгеривиске, ийи неделя хире болганын сактып тур мен. Кызылдан чигир, далган сөөртүп алгаш келген бис. Ол чорааш келгеним соонда улуг улус меңээ ам-на чиң сөөртүрүн чөпшээрээн. Дараазында чоруурда 2—3 шанактыг аъттарны быжыгладып ап, чиң сөөртүрү-биле суму черинден тускай даалганы алган мен. Хөй-ниитиниң ажылынга киржилгем ынчаар эгелээнин кажан-даа уттундурбас.

Малчын араттарның коллективтиг ажыл-агыйы МЧАЭ-лерден эгелээн. Ынчаарда арбан, сумулар аайы-биле күжүгүс кадып алгаш, ылаңгыя тараа өстүрер, мал чеми белеткээр ажылдарны кончуг сонуургалдыг кылып эгелээн бис. Оон бээр төөгү талазы-биле бодаарга, ындыг-даа үр болбаан. Ынчаарда МЧАЭ-лериниң эт-чепсээ, амгы үениң чаа техниказынга деңнээрге, кончут-даа чыдып калган турган: ыяш андазын, өл чыраа, ыяштан кожуп кылган алиир, ыяш хүүректер, дырбааштар, хол кадыыры. Шупту аэмады аът, теве-биле кылып турган. Тарааны аъттар кожуп алгаш, шаңга бастырып турган, бастырган тарааны арыглаарда, салгынга саарып турганын улуг салгалдың кижилери билир.

Чайгаар баткан хемнерниң суун бугалап, арыктап үндүрүп алгаш, кур черлерни шиңгээдип, чер ажылын сайзырадырын кызып турган бис. МЧАЭ-лерге бир-ле дугаар демир андазыннар, илиирлер кээп турда, чонну сонуургааны, өөрээнин канчаар!

Бистиң районга колхозтар тургузуушкуну дөртен чылдарның төнчүзүнде эгелээн. Бистиң ынчаарда Киров аттыг колхозувусту 1950 чылдың чазынында эт-хөреңгивисте ниитилештирип тургаш, үндезилеп тургустувус. Көдээ ажыл-агый хөгжүлдезиниң ол чадазынга үндезилекчилериниң бирээзи болур база аас-кежиктиг болдум.

Колхоз тургустунары-биле-ле өрген безин чок турган черге суурну тудуп эгеледивис. Санныг каш чылдарның иштинде-ле чаа төптүг тургузуй алган бис.

Ол үеде колхоз төвүнде туттунган магазин, эмнелге, уруглар сады, школа, клуб, чуннарбажың, складтар болгаш чурттаар бажыңнарын ам көргеш, кижи бодунуң улуг-хуузу ында киргенинге өөрүп чоруур боор-дур.

Оон бээр улуг өскерилгелер болган. Өреге бүрүзү четчир чаагай амыдыралдыг, төп суурувус, ынчаардазынга деңнээр хире чуртталгалыг, хоорай болган, эге школа ам он чылдыынче шилчээн, кижи саны каш катап өскен.

Партия, чазактың ачызында он уругларывыстың ссап ортумак болгаш дээди өөредилге черлерин доосааш ажылдап, чурттап чоруур, ам школада ийи кижи өөренип турар.

Конституцияның 60-гы чүүлүнде: **«Тыва АССР-ниң хамаатылары уруглар кижизидилгезиниң дугайында сагыш салыр, оларны ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылырынга белеткээр, социалистиг ниитилелдиң төлептиг кежигүннери кылдыр өстүрер хүлээлгелиг. Уруглары ада-иезиниң дугайында сагыш салыр болгаш оларга дузалаар хүлээлгелиг»**—деп бижээн.

Аал-оранга ада-иези-биле кады күш-ажылга чаңчыгарындан аңгыда, улгады берген уругларга шыдаар хирези-биле, көдээ черлерге болза, совхоз бүдүрүлгезинге оларга тускай ажылды тып өргеш, ук ажылдың түңнелинге чедир кылган соонда, оларның бүдүрген материалдыг чүүлдеринге чогуур үнени берип, сонуургадыр чорук чугула. Ол дээрге өзүп орар салгалдың күш-ажылды чаңчыл ёзугаар ада-өгбелеринден хүлээп ап турарының харыызаазы болур деп бодаар мен.

1960 чылдан эгелээш колхоз баштаар чериниң шиитпири ёзугаар, аалым ишти-биле хой малдап эгелээн бис. Бо чылдарның иштинде төрээн совхозувуска, күрүнеге 25 тонна хире дүктү бүдүрүп, 7 муң ажыг хураганнарны өстүрүп бердим, шыдаар шаавыс-биле ниитиниң херээнге улуг-хуувусту киирип чор бис.

Үндезин Хоойлунуң чүүл бүрүзү магалыг чаагай амгы болгаш келир үе база совет хамаатыларының бедик ады-биле хамаарышкан боор-дур. 42-ги чүүлде мынча деп бижээн: **«Тыва АССР-ниң хамаатылары күрүне болгаш хөй-ниити херектерин эргелеп башкарарынга, ниити күрүне болгаш тус чер ужур-дузалыг хоойлуларны болгаш шиитпирлерин чугаалажып көөрүнге болгаш хүлээп алырынга киржир эргелиг...»** Ол херек кырында ындыг. Оон чижээнге, мен бөдүүн ажылчын кижи хөй чылдар улаштыр көдээ район Советтеринге болгаш республиканың Дээди Совединиң депутадынга соңгудуп, хөй-ниитиниң ажыл-херээн башкарарынга, хоойлуларны болгаш шиитпирлерни хүлээп алырынга киржир база Бүгү-эвилелдиң колхозчуларының төөгүлүг үшкү съездизиниң делегадынга соңгуттурар аас-кежиктиг болдум.

Эрткен чылын колхозувус хөгжүлдениң чаа бедик чадазынче шилчип, кооперативтиг ажыл-агыйдан күрүне ажыл-агыйы совхоз болду, а бистер, колхозчулар, башкарыкчы ажылчын аңгының хүрээлезинде кирдивис. Ол бистиң амыдыралывыска кажан-даа уттундурбас төөгүлүг арын болган. Амыдыралывыс каракка көзүлдүр ынчаар сайзырап турар, ынчангаш хүн бүрүде ол чаартылгаларга кижи бодунуң хууда чаа улуг-хуузун киириксеп кээр-дир.

Кижи бүрүзүнүң үре-түңнелдиг күш-ажылындан ниити чедиишкиннериниң дорт хамаарылгалыы билдингир. Ынчангаш бо чылын аалым ишти-биле кадарып турар хоювустан бир башка онааштыр 3,5 кг дүктү кыргып алыр база хой бүрүзүнүң күрүнеге дужаар дириг деңзизин 50 кг чедирер хүлээлгевисти күүседир дээш соруп кирген ажылдап турар бис.

М. СУВАНДИИ,

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң эдилекчизи, Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң хойжузу.

Партийжи амыдырал

ЧОГУУР ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРБҮШААН...

Бо чылдың бирги кварталында калбарган социалистиг чарыштың түңнелдерин ёзугаар бистиң коллектив СЭКП Кызыл хооркомунуң, хооркүүскомунуң болгаш ВЛКСМ хооркомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ону салбас дээш ам ийиги кварталда бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле бүзүрелдиг базымнар-биле чоруп орар. Бүдүрүлгеге база хөй-ниити ажылынга коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер, коллектив амыдыралының бүгү талаларынга оларның салдарын күштелдирер дээш парторганизация чамдык ажылдарны чорудуп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге болгаш «Партияга хүлээп алыышкынының база СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидериниң талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга база партия тургузуушкунунуң айтырыгларының талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр партбюро коллективте мурнакчы ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны шилиир база оларны партияга хүлээп алыр талазы-биле ажылче кичээнгейни күштелдирген.

Сөөлгү беш чылда партия эге организациязы партия кежигүнүнге кандидаттарга 15 кижини хүлээп алган. Хүрээлең өзүлдези колдуунда мурнакчы чолаачыларның күүсели-биле чоруттунуп турар. Хүлээп алганнарның иштинде 13 кижи чолаачылар, слесарьлар, ылаңгыя хөй кезии комсомолчулар болгаш анылактар болуп турар. Олар коммунистерниң бедик идегелинге төлептиин ажыл-херек кырында бүзүредип турарлар.

Чижээ, Көк-оол Монгуш коллективте комсомолчу-анылактар бригадазын удуртуп шаан, марксизм-ленинизмниң кежээки университединде өөренип турар. Оон бригадазы планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, шанналдыг черлерни хөй удаа ээлеп келген. Бригадир боду эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп, планныг даалгаларын ай санында долдур болгаш ажыр күүседип турар. Оон кызымаккай чоруун көргеш партбюро кежигүнүнге коммунистер соңгуп алган. Коммунист В. В. Зубковтуң ажыл-херээ коллективте макталдыг. Чолаачылап ажылдавышаан, автоорук техникумун дооскаанының соонда электростанция начальнигинде ол ажылдап турар. Коллективтиң хөй-ниити амыдыралынга база идепкейлиг. СЭКП кежигүнүнге кандидат А. П. Пугачевтуң дугайында чылыг состерни база чугаалап болур. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 1978 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында Чагаазынга харыы кылдыр 1978 чылда бодунуң планын ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнга чедир күүседирин хүлээнген. Бо чылдың бирги кварталының болгаш апрельдиң планын эш Пугачев ажыр күүсеткен.

Ол ышкаш аныяк коммунистер П. Некрасов—пропагандист, Ю. Татаргин—комсомол комитединиң секретары партийжи даалгаларын идепкейлиг күүседип турарлар. Ындыг чижектерни хөйнү чугаалап болур. Ынчангаш бисте партияның хүрээлеңи төлептиг, чогаадыкчы инициативалыг, мурнакчы эштер-биле немежип, өзүп турар.

Бисте коммунист бүрүзү партийжи даалгалыг. Боттарының идей-политиктиг болгаш ниити билиин бедидип турар. Институттарда ийи кижи бот-өөредилге-биле өөренип турар. Партия өөредилгезиниң системазында беш кижи, марксизм-ленинизмниң кежээки университединде ийи кижи хаара туттунган.

Партия кежигүнүнүң кандидадынга киргеннерин партбюронуң болгаш рекомендация бергеннерниң талазындан доктаамал кичээнгейге ап, оларның кандидат стажының канчаар эртип турарын сонуурган турар. Партия кежигүнүнүң кандидаттары-биле беседалажып, рекомендация бергеннерниң харыысалгазын бедидер талазы-биле ажылдарны чорудуп турар.

Ынчалза-даа СЭКП ТК-ның үстүнде айыткавывыс доктаалын күүседир талазы-биле ажылывыста четпестер ам-даа бар. Партияга хүлээп ап турарларны хандыр өөренип көрбейн баар таварылгалар бар. Чижээ, партия организациязы биске чолаачылап турган Л. А. Кутявичин партияга хүлээп алган. Багай эвес ажылдап, планныг онаалдаларын күүседип, хөй-ниити ажылынга киржип турган. Ынчалза-даа бистиң идегеливисти ол шынзыктырып шыдавайн барган. Шын эвес орукче кирип, күрүнениң акша-хөреңгизин бодунга шиңгээдип ап, амыдырал чурттадгазынга төлеп чок чоруу дээш ону партия кежигүнүнден үндүрген.

Чолаачы С. И. Горбулинин политиктиг, ажыл-херекти болгаш моральдыг мөзү-шынарын хандыр өөренип көрбейн, партия кежигүнүнге кандидат кылдыр далаш-биле хүлээп алган бис. А оон соонда билдиингени чүл дээрге, ол коллектив кежигүннеринге алдар-хүндүткел чок, техникага камныг эвес, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турганы илерээн. Ынчангаш ону СЭКП кежигүнүнге хүлээп албайн барган.

Партияга хүлээп алыышкыны талазы-биле ажылывыста ындыг четпестерден чогуур түңнелди партбюро үндүрген. Хүлээп алыышкынны чорударда партия кежигүнүнге болгаш кандидатка кирип турар кижиниң бүгү талалыг өөренип көрүп, ылаңгыя комсомолду дамчыштыр хүлээп алырынче улуг кичээнгейни салып турар. Хүлээп алыышкынны партияның ажык хуралынга чорудар. Амгы үеде кежигүнге хүлээп алырынга ийи чолаачыны белеткеп, оларга партийжи даалганы берген болгаш бүгү талалыг белеткенииринге дузалаары-биле коммунистерге оларны даандырган бис.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп чогаалдарының парлаттынып үнгени аныяк коммунистерниң шериг-патриоттуг болгаш идейлиг кижизидилгезинге, партийжи ажылдың стилин болгаш методун улам сайзыраңгайжыдарынга улуг ужур-дузалыг болуп турар. Эш Л. И. Брежневтиң чогаалдары-биле таныжылганы партбюро организастаан. Номчулга конференциязын эрттирерин белеткеп турар бис. Коллективке партия организациязының болгаш коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер талазы-биле ажылывыска ол улуг идигни бээр ужурлуг.

М. КУДРЯВЦЕВ,

Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде парторганизация секретары.

КАДРЛАРНЫ БЕЛЕТКЭЭР

Көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалының ажыктыын бедидер, оон камгалга-кадагалалын экижидер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында кадрлар белеткелинче, оларның мергежилин бедидеринче, ажылдан үнүп-кирер чоруктарны эвээжедиринче улуг кичээнгейни угландырган.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының чанынга бо чылын ажыттынар 250 кижи өөренир өөредилге комбинады кадрлар белеткелинге эвээш эвес рольдуг болур. Калбак мергежилдиң механизатор кадрларын өөредирден, «Сельхозтехниканың» бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылдакчыларының билиин бедидеринден аңгыда, совхозтарның эдикчи мастерлериниң, саанчыларының болгаш өске-даа мергежилдиг ажылчыннарының белеткелин мацаа чорудар.

КӨДЭЭГЕ ТЕХНИКА

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында бистиң республиканың материал-техниктиг баазазы дүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Чүгле тоску беш чылда безин ажылдап турар бир кижиге онааштыр энергия-биле Тываның хандыртынганы барык-ла ийи катап өскен.

Бо чылын республиканың совхозтары 300 хире тракторну (оон иштинде К-701—44), СКД-5 деп тараа ажаар 164 комбайнны алыр. Хөрзүн эрозиязын болдурбас кылдыр черни ажылдап кылыр техникадан 188 культиватор, 102 СЗС-2,1 деп сеялкалар немежир. Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер тарадып төгер 60 машина, 90 пресс-подборщик, силос ажаар 63 комбайн кээр. Мал фермаларын механизастаарынга ажыглаар машиналарны, дериглерни 888 муң рубль түңге алыр. Көдээ ажыл-агый техниказы ам дыка хөй-биле кээп турар.

И. ОЛДЫРЕВ.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ЭРТЕМИНИҢ ХООРАЙЫ.

Новосибирск. Көдээ ажыл-агый эртемнериниң Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг академиязының Сибирь салбырында чүс-чүс эртемденнер ажылдап турар элээн каш институттар бар.

Олар Сибирьге мал болгаш чер ажылының продуктулуун көвүдедириниң айтырыгларын өөренип, Байкал-Амур магистралының тудуунуң девискээринге көдээ ажыл-агый комплекстерин тургузарының талазы-биле ажылдап турарлар.

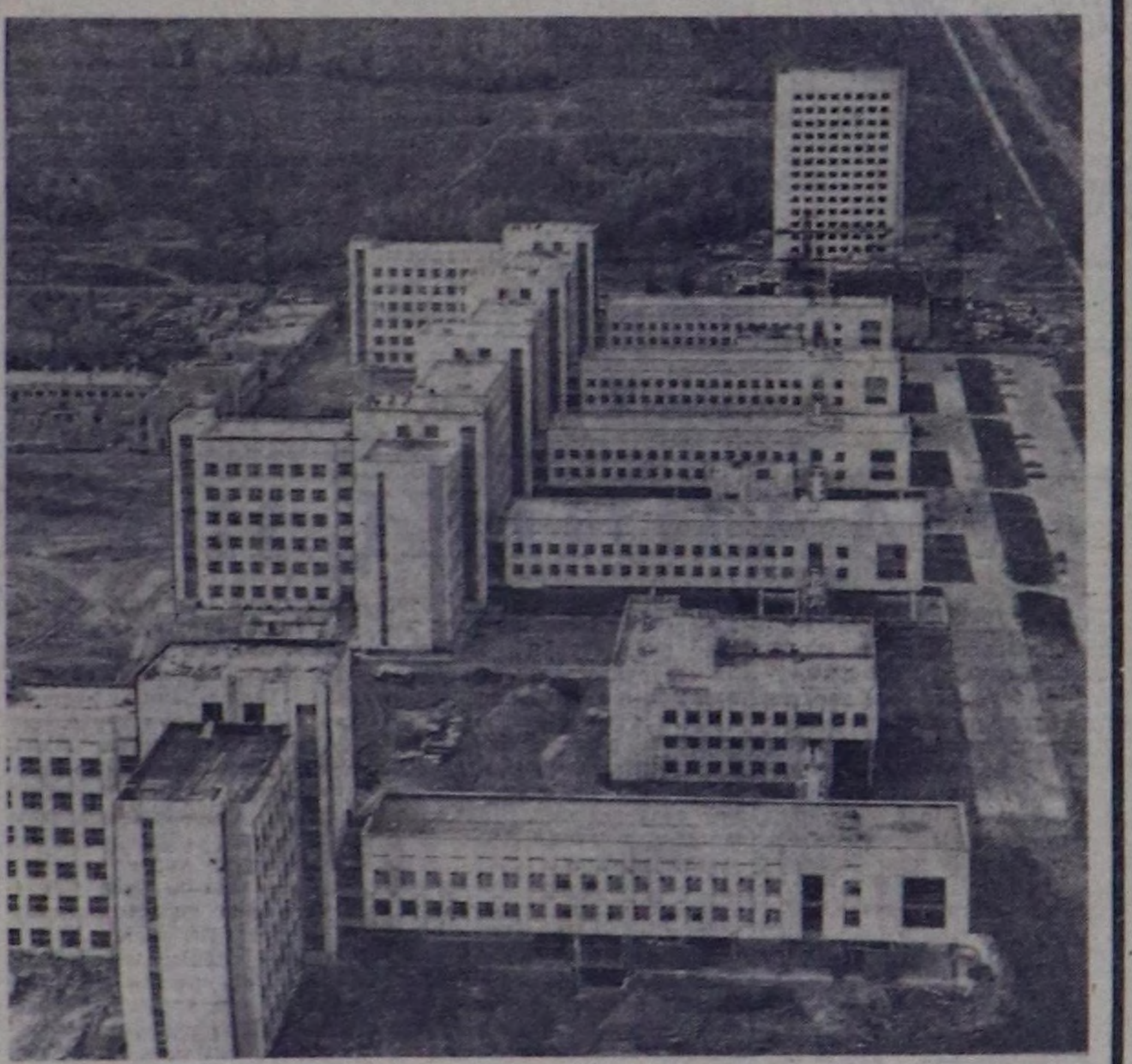

ЧУРУКТА: ВАСХНИЛ-диң Сибирь салбырының эртем хоорайы.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫЗЫЛ ТУКТУ АЛГАН

Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң чер ажылдыглары Тыва АССР-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганын чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээн.

Механизаторлар часкы хову ажылдарын шалыпкын темпи-биле бедик шынарлыг чоруткан. Олар онгу беш чылдың үшкү чылының тарылгазын районга бир дугаарында эгелээш, ону база-ла хамыкты мурнай дооскан. 4000 га кызыл-тасты, 1100 га суланы, 500 га арбайны, 400 га тарымал тоорукту каш-ла ажыл хүнүнде бедик агротехниктиг деңнелге чаштырган. Ону чедип алырынга ипатовчуларының депшилгелиг аргазы дузалаан.

Тыва АССР-ниң чаа Конституциязының төлевилелин республиканың бүгү ажылчы чоннары чугаалажып көрүп турган үеде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери берген сөзүнге ээ болуп, часкы хову ажылдарын кыска хуусаада дооскан. Ол чедиишкини дээш совхозту партия райкому, райкүүском шилчиир Кызыл тук-биле болгаш 100 рубль-биле шаңнаан.

Совхозтуң механизаторлары шаңналга база республиканың баштайгы Конституциязын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок сески сессиязының хүлээп алганынга сорук киргеш, чайын курукту-рары-биле аңдарар 2400 га черниң аңдарылгазын дүрген доозар дээш улам-на бедик сорук кириишкиннииг ажылдап турар.

С. КЕНДЕН.

ЭДЕ ДЕРИП АЖЫГЛАЗА

Сөөлгү үеде агаар-бойдус таарымча чок, кандааштыннар болганы-биле тараа культураларының болгаш сигенниң-даа дүжүдүн эвээштеп турарын хараадаңчыг. Черниң хөрзүнүн органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер-биле болбаазырадыр база суггаттыг черлерни долу, бериимчелиг ажыглаар чүве болза, тараа культураларының, сигенниң бедик дүжүдүн ап болур.

Шаанда суггат-биле хандырып тургаш, ажыглап турган тараа болгаш сиген шөлдери чамдык черлерде бо хүннерде астыгып чыдып калганын кайгаар мен. Аваа агып баткан кара сугларны халас чоруттпайн, хол-биле казып тургаш, буга уннарын үндүргеш, тарааның бедик дүжүдүн база сигенни-даа суггарып, малга шынарлыг хоолулут эки чемин ап турган. Амгы үеде суггарылга бугаларын чаартып септеп дерииринге машина-техника четчир-дир. Бо дугайында бодумнуң күзелимни бижикседим. Адар-Төштүң, Ак-Хемниң суу кажан-даа соолбас агып чыдар. Кыжын булуктаарга, чазын ол булук суу Аймырлыгның тараа шөлүнге чеде бээр чер чүве.

«Ак-Туруг» совхозтуң Шолук-Ховуда, Кызыл-Даг салбырының Дыттыг-Арыгда болгаш өске-даа черлерде шаанда сиген болгаш тараа-даа шөлүн суггарып ажыглап турган эрги бугалар уннары ам кагдынган. Бо бугаларны ажыглааш, тараа культураларын өстүрбес-даа болза, сиген шөлдерин суггаттыг болдурарынга ажыглаза деп бодаар-дыр мен. Шаандагы эрги бугаларны чөп ажыглап тургаш, чаа-чаа арга-курлавырларны дилеп тып, амыдыралга шиңгээдип ажыглаары чугула сорулгаларның бирээзи эвес бе?

Ынчангаш «Алдан-Маадыр» совхозтуң суггатчызы А. Кызыл-оолдуң саналдарын деткип, чер-черде удуртукчулар, тускай эртемниглер суггаттыг черлерни ажыглаарын экижидер талазы-биле хемчеглерни дарый алыр боор деп идегээр-дир мен.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Чадаана хоорай.

ҮЕЗИНДЕ БЕЛЕТКЭЭР БОЛГАШ КЫРГЫЫР

Хойдан кыргып алыр дүктүң арбыны, шынары кодан хойну кадарчы кижиниң кыргылдага баш удур эки белеткеп алганындан улуг-биле хамааржыр. Коданны кыргылдага баш удур белеткээри малчын кижиниң дорт хүлээлгези болур.

Бир дугаарында, хураганнар өзүп, дөрүгүп, иезин боттары тып ээптер апаарга-ла, хойнуң дүгүнде демдектээри-биле баглаан янзы-бүрү пөс эскиин, хендир болгаш өске-даа чүүлдерни аштаары эргежок чугула. Хойнуң дүгүнде баглаан пөс, хендир болгаш өске-даа чүвелерни аштаваан таварылгада, ол бөк аймаа дүк-биле кады прессеттингеш, фабрикага баар болгаш оон шынарын кудулады. Дүктү дужаарының доктааткан стандартында айтып турарындан алырга, бир мөөң дужааган хөй дүктүң аразындан бир шөөдай дукке-даа пөс эскии азы хендир үзүндүзү чораан болза, ниити дужааган дүктүң өртээн 5 хуу кудуладыр.

Оон аңгыда, малчын кижи хойнуң дүгүнүң дүжерин болдурбазынче улуг кичээнгейни салыр ужурлуг. Кыргыттынмаан коданны хараганныг, чадаң ыяштыг черлерже кадарбас.

Хойнуң дүгүн бокталдырбазы-биле коданга хойнуң чыдар черин арыг-силиг тургузар. Дүшкен дүктү чыыр болгаш ыяк арыглаар. Аргалыг-ла болза, чазын хойну өдек даштынга, арыг черге, бөле чыттырып өөредип алыры эки. Ылаңгыя малгаштыг тар кажаага хойну кажаалаарга, боттары дүгүн чула басчыр, дүгү малгашка саргарар болгаш шынары баксырап, саңзарланыр. Оон уламындан дүктүң үнези кудулаар.

Арыг черге хойну ажаап-тежээрге, оон дүгү дүрген өзер, арыг, кыланнааш, ховаг чымчак, эки шынарлыг болур.

Мурнакчы хойжуларның дуржулгазындан алырга, кодан хойну часкы үеде арыг черге кадарып, дүне кажаалавайн даштыгаа чыттырарга, оон кыргып алыр дүк эки шынарлыг, арбын, арыг деңзизи хөй болгаш үнези улуг болур.

Хойнуң дүгүнүң өзери, чуңгааның четчири, оон деңгилдэ байдалындан хамааржыр. Ынчангаш хойнуң дүгү дүрген өзүп, чуңгакталзын дээш, кыргылда бетинде хойну эки оъттуг черлерге кадарып тургаш, семиртилгезин чогуур деңнелге чедирери эргежок чугула. Ону чедип алырда, хойну эртен эрте база кежээ серин үеде оъттуг черлерге эки кадарар, одар-белчиирин шын ажыглаар, одарга чоруур үезин узадыр херек. Эртен 5 шакта одарже үндүрери албан болур. Дүъште хүн изип кээри билек өдекке эккээр. Малчын кижи боду ол үеде дыштанып алыр. Хүн сериидеп чорда, база катап одарже үндүрер болгаш кежээ орайга чедир оъттуг черлерге кадарар.

Ынчангаш малчын бүрүзү бодунуң кадарып турар кодан хоюн кыргылдага баш бурунгаар канчаар белеткеп алганындан ажыл-агыйның кыргылдага ниити белеткели, совхозтуң ниити бүдүрген дүгүнүң арбыны, эки шынарлыг болуру дорт хамаарылгалыы илдендир. Хойжулар ону утпас херек.

Специалистиң индири

Бөдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хойларның дүгү чаңгыс аай эвес. Оларны чылда ийи катап кыргыыр. Ону часкы болгаш күскү кыргылдада дээр. Ол ышкаш эрте төрээн бөдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хураганнардан дүктү 4—6 ай назылыг турда база кыргып ап турар. Чиңге-нарын болгаш чартык нарын дүктүг хураганнарны кыргывас. Эрте төрээн хураганнарны июнь төнчүзүнде, июль эгезинде кыргыыр болза эки. Чамдык ажыл-агыйлар бөдүүн база чартык бөдүүн дүктүг хураганнарны август айда кыргып турары шын эвес. Ол үеде хураганнарның дүгү дүжүп каар болгаш дүгүнүң шынары баксырап, кидистели бээр, адаандан чаа өй дүк үнүп келген болур.

Бөдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хойларның часкы кыргылдазын дүгүнүң хозалып келгенин барымдаалап тургаш, майның төнчүзүнде, июнь айның эгезинде, а чиңге-нарын, чартык нарын дүктүг хойларның кыргылдазын— оларның дүгүнүң чуңгакталып, чымчак, хоюг апаарын көрүп тургаш, чорудар. Чиңге болгаш чартык нарын дүктүг хойларны чылда чаңгыс катап — чазын кыргыыр. Оларның дүгү дүлевес, а дүктүң дөзүнден узап үнер.

Чиңге-нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойларның, а ол ышкаш бөдүүн дүктүг-даа хойларны өй-шаанда кыргыырга дүгүнүң шынары эки, чидириг болбас. Ылаңгыя чиңге-нарын дүктүг хойларның дүгүнүң чуңгаа хөй болур. Чуңгактыг дүк чымчак, хоюг, шынары эки. Чуңгактыг дүктү сөвалап каарга, оон эки шынары үр үениң иштинде янзы-бүрү даштыкы салдарлардан үрелбейн, камгалаттынып артар.

Кандыг-даа дүктүг хойну чогуур үезинде кыргывааска, бир дугаарында-ла дүктүң чидириг хөй болур, оон ыңай шынары кудулаар. Чижээ, бөдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хойларны дүгү көптарлып, хозалып келген үезинде кыргывааска, узай берген дүктери чоорту тоглап дүжер болгаш дөзүнден үстүп каар, а арткан дүктүң чөөктелген кезээ кидистелип кире бээр. Ындыг дүктү кыргып алырга, кидис кестиндизи ышкаш калбак чүве болур. Бо таварылгада кидистелчек дүктүң адаандан 2,5—3 см өй дүк үнүп келген турар. Ол үеде хойну кыргыырга, чаа үнүп эгелээн чаш дүгү база кады кырыттынары билдингир. Ынчангаш келир чылын кыргып алза чогуур чаш дүк эрги дүк-биле кады хээидектей кестинип каар-дыр. Кыргылданы чогуур өй-шаанда чорутпаска шак ындыг улуг когаралдарга чедирер апаарын хойжу бүрүзү билип алза чогуур.

Бистиң республикада хойдан кыргып ап турар дүктүң 30 хуузу чартык нарын дүк. Ол дүктү хайнак хойлардан ап турар. Ындыг чартык нарын дүктүг хойларга хамаарыштыр кыргылда үезинде билип алза чогуур чүве бар. Ол хойларның дүгү чаңгыс аай эвес: саарының, таңының, иштиниң, холунуң, будунуң дүктери элээн хылган болур. Оларны чогуур үезинде кыргываска, дүгү иштинден, таңындан эгелеп дүжүп каар. Ынчангаш чартык нарын дүктүг хойларны оларның дүгү көдурлүп, чуңгакталып келгенин туда көрүп тургаш, чогуур үезинде кыргылдага киирбес болза, дүктүң чидирии улуг болур.

Үстүнде чугаалаан чүүлдерден кандыг түңнел үндүрүп болур? Коданга хойнуң дүгүнүң шынарының аайы-биле, өскээр чугаалаарга, класзын ёзугаар үзүп тургузары эргежок чугула. Бир эвес чиңге-нарын дүктүг хойларның аразынга чартык бөдүүн, чартык нарын дүктүг хойлар кады турар болза, оларны кыргылдага баштай киирери албан болур. Ону херек кырынга канчаар кылза эки? Хойларның дүгүнүң шынарын көрүп тургаш, коданнарга «аралап», азы улустуң чугаалажып турары ышкаш, «дамдыктай» кыргыырын массалыг кыргылда бетинде организастаар.

Хойдан алыр «чымчак алдынның» дүжүткүр болуру кыргылданы шалыпкын, кыска хуусаада чорударындан, аңаа күш-ажылды шын организастаарындан кол хамааржыр.

К. ИРГИТ,

республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының килдизиниң улуг зоотехниги.

ДУРЖУЛГАЛЫГЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Бистиң республиканың найысылалы Кызыл хоорай чыл келген тудум-на өзүп, сайзырап турар. Чаа хөгжүм-шии театрын, хөй өг-бүлелер чурттаар 4-5 каът бедик, чаагай бажыңнарны кижи көргеш магадаар. Хоорайның мурнуу талазында дөрткү микрорайонда чурттап турар мен. Ында аъш-чем продуктуларының чаа магазини ажылдап эгелээн, ооң чоогунда курархивтиң үш каът бажыңы 1977 чылдың күзүнүнде база ажыглалга кирген. Ам оон ырак эвесте автовокзал тудуун эрес-кежээ тудугжулар эгелей бердилер, ол ийи чыл четпес кылдына бээр.

Бо-ла бүгүнү кымнар боттандырып, чурттакчыларның өөрүшкүзүн хайныктырып, хүлүмзүрүүн хүннээректедип турарыл? Ажыл-ишке тура дүшпес, аттыг-чарлыг, буянныг «алдын» холдарлыг тудугжуларывыс-ла болгай.

Найысылалдың хоочун тудугжуларының бирээзи, коммунист Чүлдүм-оол Чылбай-оолович Доңгактың ажыл-ижин, амыдырал-чурталгазын силерге таныштырайн. Ооң хары 42, ортумак дуртсунныг, күдер эгиннерлиг, делгем хөректиг, оожум хоюг кара карактарлыг, далаш чок топтуг чугаа-сооттуг эр-ле болгай. Кижи кажан хөөрежи бээрге, билдирер-билдиртпес хүлүмзүрүп каап орар, бодунуң дугайын тө каап мактанырынга черле хөңнү чок.

Чээрби дөрт харлыг, хып дээн чалыы оол турган Чүлдүм-оол Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага барып тудугнуң түр сургуулунга өөренип алган келген. Москвага оглу барып өөренир болганынга Чүлдүм-оолдуң ада-иези аажок амырааннар.

Бай-Тайганың Кара-Шуй чурттуг Чылбай-оол ашак оглунуң чагаазын алгаш, безин меңнеп берген:

— Па-па даадым! Шын чоор бе бо, кадай? Оглувус Москвадан бижээн-дир. Бодаа шагның ажы-төлүнүң магалыын: барбас-чорбас чери-даа чок, баспас-үнмес даа-даа чок! Куш оглу кая-даа ужар, кижи төлү кая-даа чоруур деп чүве ол-дур ийин! Эрхей, Чүлдүмүм, эки өөрен, оглум, адаң-иең адын сыкпа! — деп, ол-ла сагыжын оглунче бижип, чагып-сурган турган.

Түр курстар доозулган, Москвадан аъттаныр өйү келген. Алды айларның эрткени безин билдиртпээн. Москваның тудугжуларының аразынга ажылдап, өөренип тургаш, олардан хөйнү көрүп, билип алганнар. Ында аттыг-чарлыг тудугжулар-биле ужуражып, оларның ажылын сонуургап, өөренип ап, оларның ээлдек-эвилеңин, хүлээнген ажылынга ак сеткилдиин, кызымаан магадаан.

Күзел бүткен. 1959 чылдың күзүнүнде комсомолчу Чүлдүм-оол Доңгак Кызыл хоорайның тудуг объектилериниң ниит-түлүк ажылдарынче шымнып кирипкен. Баштайгы чылында ажыл белен эвес болган. Ынчалза-даа дуржулгалыг бызаңчы — бригадир Илья Иванович Казанцевтиң сагыш човангыр башкарылгазы-биле аныяк тудугжулар хүн келген тудум-на кылыр ажылдарынга улам мергежип турганнар. Баштай ол үшкү разрядтыг ажылдап турган болза, 1960 чылдан эгелеп дөрткү разрядтыг болуп, бодуу кылган чүүлдерин бригадирге хүлээдир эргелиг кылдыр мергежип берген. Бригадада мергежилдиг, хөй чылдарда тудугга ажылдаан Калзаң Оюн, Очур-оол Монгуш, Семён Сандан, Комбуй-оол Ооржак, Картыына Монгуш болгаш өскелер-даа аныяк тудугжуга сагыш човангыр, деткимчелиг арга-сүмени берип турганнар.

— Хөй-ле бажың-балгат туткан боор силер аа, Чүлдүм-оол Чылбай-оолович? — деп оон айтырдым.

— Элээн арбыдай-ла берген боор, чамдыктарын уттугулапкан-даа мен. Чаңгыс каът, ийи каът ыяш бажыңнардан эгелээш, тууйбу бажыңнар тудуунче чоорту киргилээн бис. Олар 80-110 чедир аал иштиг чурттаар бажыңнар чүве. Өкпе аарыынга удур диспансерни, кезер эмнелге салбырының бажыңын, электри станциязының улуг тудуун, № 11 школаны, № 24, 26 кварталдарда тууйбу бажыңнарны, «Тыва тудуг» трестиң улуг бажыңын, «Өнүк» деп ном садыын, «Кызыл» аалчылар бажыңын, «Аялга» магазинин — дээш-ле баар чүве-дир ийин. Ооң соонда элээн каш уруглар садиктерин, Каа-Хем суурда клубту доосканывыс соонда, 4-5 каът улуг тудугларны бөгүнге чедир тудуп турарывыс бо.

Ам магалыг чүве ышкажыл, эрткен чылын дөрткү микрорайонда беш каът чуртталга бажыңын холдан үндүрдүвүс. Удатпаа чок ону чурттакчылар ээлепкеннер. Ында изиг, соок суу база бар, черле чурттаарынга эптиин кижи кайгаар, дашты үргүлчү арыг-шевер чыдар. Бок сөөртүр машина эртенниң-не чедип кээр. Машина-техника четчирде магалыг-дыр. Шаанда күчүлүг экскаваторлар, бульдозерлер, көдүртүр краннар четчир эвес.

№ 14 механизация эргелели бүгү техника-биле бисти хандырып турар. Тудугжулар-биле механизаторларның харылзаазы быжыгып турар. Техниканы канчаар чөп ажыглаза экил дээрзин механизаторларга бис база сүмелеп турар бис — деп, Чүлдүм-оол Чылбай-оолович чугаалай-дыр.

Ооң ажылдап турар бригадазы дөрткү микрорайонда 99 өг-бүле чурттаар 5 каът чаа бажыңны тудуп турар. Шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылында бригада кол-ла кичээнгейни ажылдың шынарынче угландырган. Инженерлер-даа, мастерлер-даа ынчаар негеп турарлар, а бригадирлер кижи бүрүзүнден негелдени улгаттырган, кижи бүрүзү кылган ажылы дээш бот-харыысалганы күштелдирген. Оларның бригадазында оваашкан ажылынга кызымак, ак сеткилдиг ажылчыннар хөй. Тенек-оол Түлүш, Александр Деге, Апа Хеймер-оол, Чүлдүм Биче-оол, Конгар Серен болгаш оон-даа өскелер ындыгларга хамааржыр.

18 чыл дургузунда тудуг ажылынга үре-түңнелдиг ажылдааш, Чүлдүм-оол Чылбай-оолович ак сеткилдиг, төлептиг күш-ажылы дээш чазактың медальдары-биле каш удаа, а Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле ийи удаа шаңнаткан.

Чүлдүм-оол Чылбай-ооловичиниң хөй-ниити ажылдарының талазы-биле даалгалары-ла хөй. Ол «Кызыл тудуг» эргелелинде партком кежигүнү, ийиги участокта партбөлүктүң организакчызы, профэвилел комитединиң кежигүнү.

Чүлдүм-оол Чылбай-оолович өг-бүлезинде төлептиг ада. Хүннүң-не, кежээликтей, бирги классчы хеймер кызы Айлаңмааны школадан ол уткуп алыр. Оларның найыралдыг өг-бүлезиниң херээжен ээзи — Опчунмаа Хомушкуевна тудугда холуксаа хоюдуп кылыр черде мотористеп турар. Олар үш оолдуг, ийи кыстыг. Уругларының өөредилгезинге, кижизидилгезинге сагыш човангырлар.

С. САНДЮ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызгыктырбас болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дугайты СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүргени Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларын делегей ниитилежилгези чүүлдүгзүнүп турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче угланган практиктиг оруктар дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязынга көөр кылдыр Совет Эвилелиниң киирген саналдарын КНО кежигүннери чурттарның аажок хөй буруузу ядролуг дайынны болдурбас дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын ханыладыр дээш, быжыг тайбыңны хандырар дээш демиселге тодаргай салыышкын кылдыр үнелеп турар.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче болгаш чепсегленишкинни дүжүреринче угланган тодаргай программазы-биле социалистиг күрүнелер тускай сессияга ужуражып келген деп, Германың Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри О. Фишер демдеглээн. Делегейге ядролуг дайынны болдурбазы — бистиң үевистиң эң чугула болгаш соңгаарладып болбас сорулгазы.

Боо-чепсекти бүдүргенинден кирген аажок хөй ажык-кончаага баян монополиялар биле милитаристерниң дерлии эвилели боо-чепсекти эндере бүдүреринге идиг берип турар деп, Украин ССР-ниң даштыкы херектер министри Г. Г. Шевель медеглээн.

Чепсегленишкинниң дүжүрериниң удурланыкчылары чүгле Америк дипте эвес, харын Барыын Европада, Азияда база бар болбайн аан деп, ол чугаалаан. Хоп-нүгүлчү даап бодаашкыннар Пекинден үргүлчү тарап үнүп, дайынның «чайлаш чогунуң» дугайында суртаал нептерееп турар. «Гегемонизмге» удур демисел дээр чылдак-биле чагдынып алгаш, Пекин шериг күчүзүн күженишкинниг улгаттырып, кожазында күрүнелерниң девискээрлерин алыксаан негелделер үндүрүп, иштики чөрүлдээлерниң одагларын кыпсыр, кожа улустарны бот-боттарынга удурланыштыр тургузар дээр оралдажышкыннарны кылып турар. Ол чүдек-бужар угланыышкынны Барыын чүк чурттарында дайынзырак идегеттерниң деткип турарында кижи кайгаар чүве чок, чүге дээрге ол угланыышкын дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын үзеринче, чепсегленишкинниң дүжүрерин болдурбазынче угланган болуп, делегейге чөрүлдээлиг байдалдарны хевээр эрттирерынга идиг берип турар.

Чепсегленишкинниң дүжүрерин барыын талакы чамдык чурттарның төлээлекчилери база деткип чугаалаан. Хөгжүп орар дыка хөй чурттарның төлээлекчилери совет эгелекчи саналдарны таарымчалыг кылдыр үнелеп, ССРЭ-ниң саналдарын боттандырары бүгү улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга таарышкан болур дээрзин демдеглеп турар.

(СЭТА).

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛ, БЫЖЫГ ЭВИЛЕЛ

ПРАГА. (СЭТА). Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң кайгамчыктыг ажылдакчызы, чехословак улустуң улуг өңнүү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязының ЧССР-ге кылган аян-чорууну түңнелинде акы-дуңма найырал, быжыг эвилел, кады ажылдажылга, амгы болгаш келир үеге бүзүрел талазы-биле ийи чурттарның перспективалары улам улгаткан деп, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның даргазы Л. Штроугал медеглээн.

Үре-түңнелдиг ужуражыышкыннар болгаш чугаалажыышкыннар бистиң чурттарывыстың аразында бүгү талалыг харылзаалар быжыг үндезинниг боор, оларның сорулгалары болгаш эрге-ажыктары нияти боор турарын база катап бадыткаан деп, Л. Штроугал СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Амыдыралдың бүгү талаларынга бистиң чурттарывыстың бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылгалары совет өөнүктериниң аян-чоруунуң түңнелинде улам ыңай хөгжүлдени алыр. Ылаңгыя экономика болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгага чаа аргалар ажыттынган. Совет улус коммунизмни, а Чехословакия болгаш чамдык акы-дуңма күрүнелер сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузуп турар үеде бо талазы-биле ханы болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың айтырыглары доктаамал өзүп турар ужур-дузалыг. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар-биле, Совет Эвилели-биле социалистиг экономика интеграциязын калбартыры болгаш ханыладыры — бистиң экономиктиг улам ыңайгы хөгжүлдевистиң кол шугуму болур деп, ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак чугаалаан.

Ол ышкаш үр хуусаалыг программаларны белеткээри, бүдүрүлгени специализастаар болгаш моөңнээр талазы-биле үр хуусаалыг перспективаларны кады ажылдап кылыры база чугула.

Чугаалажыышкыннар болгаш ужуражыышкыннар үезинде делегейге тайбың амыдыралды тургузарының айтырыгларын калбаа-биле чугаалашканын демдеглээр херек. Совет партия-чазак делегациязының бистиң чуртувуска кээриниң мурнуу чарыында чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязынга Совет Эвилелиниң киирген чаа саналдарын бистер долузу-биле деткип турар бис.

ЧАА ПРЕЗИДЕНТ

БОГОТА. (СЭТА). Баш удур санаан бадылаашкыннарның түңнелин ёзугаар алырга, эрткен воскресеньеде Колумбияга эрткен президент соңгулдазынга либерал партиядан кандидат Сесар Турбай Айяла тиилелгени чедип алган боор турар. Ол дээш 2,2 миллион кижи бадылаан. Күрүне баштыңының албан-дужаалынга оон кол удурланыкчызы консерватор Белисарио Бетанкур барык чүс муң хире бадылаашкынны эвээшти алган.

Соңгулдага национал эвилелден кандидат Х. Сесара Пернианың киришкени чурттуң чөөн үзелдиг күштериниң чедиишкини болган деп хайгааракчылар демдеглеп турар. Ол эвилелдиң өзээ коммунистер боор турар. Х. Сесара Перниа дээш 88 муң соңгукчулар бадылаан.

Колумбияның чаа президентизи бодунуң албан-хүлээлгезин бо чылдың август 7-де күүседип эгелээр. Хулио Сесар Турбай Айяла моон мурнунда чазактың чугула албан-дужаалдарынга чаңгыс удаа эвес ажылдап келген. 1958 чылдан 1961 чылга чедир даштыкы херектер министри турган. 1967 чылда республиканың оралакчы президентизинге соңгуткан турган.

Өзүп орар салгал дугайында улуг сагыш салыышкынны Ангола Улус Республиканың чазаа үндүрүп турар.

Эрткен чылын уругларның үжен ажыг чаа албан черлерин ажыткан. 1978 чылда уруглар албан черлериниң тудуунуң төлевилеттинген планын улам ыңай күүседири баш удур көрдүнген. Школа назыны четпээн уругларны культурага болгаш күш-культурага кижизидери-биле амгы үеде ажылдап турар албан черлерин калбартыр.

ЧУРУКТА: Луанданың уруглар садтарының бирээзиниң уруглары сейгүүстээшкин үезинде.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БУРУУ ШААП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. Африка күрүнелериниң иштики херектеринге Барыын чүктүң кара туразында чепсектиг холгаарлаашкының, ол девискээрниң улустарын кулданып алырының неоколониалистиг планнарын, Африка чурттарын боттарының аразынга үскүлештирер болгаш акы-дуңма улустарның аразынга дайынзырак өлүрүкчү месилдежиишкиннерни чөлгээлештирип үндүрер дээр реакцияның оралдажыышкыннарын КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тускай сессиязынга чугаалажып көрген.

Боттарының Соңгу-атлантика блогунга немелде боор болгу дег арессчи шериг эвилелин Мурнуу Атлантикага тургузар дээр бодалындан НАТО кежигүнү чамдык күрүнелер аядыгаа чедир ойталаваан деп, Анголаның премьер-министри Лопу ду Насименту онзалап демдеглээн. Ол бодалдың алыс кол сорулгазы чүл дээрге, Африканың Мурнуу чүгүнде национал-хосталгалыг шимчээшкинниң депшилгелиг африка күрүнелеринге удур угланган политиктиг болгаш шериг чепсээн тургузары болуп турар.

Заирге ракеталарлыг баазаларны тургузар дээр империализмниң чүткүлүн, чижээ, барыын-герман «Орбиталь транспорт ун ракетен» компаниязының болгаш Заирниң аразында дугуржулганы ол буруу шаапкан. Шак ол айыылдыг планнар болза, чамдык бөлүктерниң неоколониалисчи политиказы чепсекти эндере бүдүрери-биле сырый холбаалыг дээрзиниң тодаргай бүзүредилгези болур».

Совет Эвилелиниң Африка улустары-биле найыралын баксырадыр дээр барыын талакы пропаганданың оралдажыышкыннарын Африканың дыка хөй чурттарының төлээлекчилери шыңгыы шүгүмчүлээн. ССРЭ-ни болгаш социалистиг өске-даа чурттарны нүгүлчү ёзу-биле буруудатпышаан, АКШ болза, Африка дипти кулданып алырының талазы-биле бодунуң чүдек-бужар планнарын чаап-чажырарын күзеп турар-дыр деп, Эфиопияның даштыкы херектер министри Ф. Гедле-Гиоргис медеглээн. Африкага боттарының тергиилелин хевээр арттырар дээр планнарындан былдавайн турар империализмниң болгаш реакцияның күштери бистиң чуртувусту колониалдыг, империалистиг болгаш эжелекчи соксаал чок халдаашкыннарның чери болдурган. Олар болза, империалистиг тергиилелдиң кинчи-бектерин ап октаарынче угланган бистиң революциявысты боой тудар сорулгалыг кем-буруулуг сүлчээге киргеннер.

Бистиң революциявыстың чаалап алыышкыннарын камгалаарынга өй-шаанда болгаш принципиалдыг дузаны чедирип турары дээш Совет Эвилелинге, Кубага болгаш социалистиг өске-даа чурттарга ынчангаш харын Эфиопияның улузу болгаш чазаа кезээде өөрүп четтирген болур деп, Ф. Гедле-Гиоргис онзалап демдеглээн.

Мурнуу-Африка Республиканы америк империализм Африка диптиң мурнуу кезээнде бодунуң кол тепкиш чери кылдыр көрүп, Преторияның ядролуг чепсегленишкининиң планнарынга деткимче берип турар деп, Нигерияның даштыкы херектер талазы-биле федералдыг комиссары Дж. Гарба онзалап демдеглээн. «Апартеидтиң ёзу-чурумунуң ядролуг күчүнү тургузар дээр планнары болгаш барыын талакы чамдык күрүнелерниң аңаа көргүзүп турар деткимчези улуг дүвүрээзинни болдуруп турар» — деп, ол айыткан.

НАТО-нуң Заирже ажык халдаашкынын агартырын оралдажып турар кыдат удуртукчуларның политиказын ассамблеяның индириинден шыңгыы буруу шаап, шүгүмчүлеп турар. Африканың улустарының дайзыннарын Пекин эвилелчилер кылдыр шилип алганын демдеглээш, Кубаның төлээлекчизи В. Линарес кыдат удуртукчуларның хөделиишкиннерин «Кыдаттың, Каттышкан Штаттарның болгаш реаксылыг өске-даа чазактарның төлээлекчилериниң аразынга дерзии, кара сагыштыг эвилелди» тургузарының оралдажыышкыны кылдыр көргүскен.

(СЭТА).

АФРИКАГА ДОРТ КЫЖАНЫГ

Африка күрүнелериниң иштики херектеринге Каттышкан Штаттар баштаан Соңгу Атлантика блогунуң чепсектиг холгаарлаашкынын улам калбартырының планын АКШ-тың, Францияның, Англияның, ГФР-ниң болгаш Бельгияның төлээлекчилериниң июнь 5-те Парижте ажыттынган хуралы ажылдап кылып турар. Ол хуралды барыын талакы күрүнелерниң чоокта чаа Вашингтонга эрттирген НАТО чөвүлелиниң сессиязының Африкага хамаарыштыр озалдыг бодалдарын амыдыралга херек кырынга боттандырар дээш чыылдырган.

Бодунуң удуртуп турары шериг блогун калбаа-биле ажыглаар, ооң хөделиишкиннерин өске диптерже, чүнүң-даа мурнунда Африкаже нептередир дугайында кыйгырыгны Каттышкан Штаттар ол сессияга ажыы-биле идип үндүргенин билдиингир болгай.

«Бистиң серемчилелдиг болур чоруувус — Европа-биле кызыгаарлаттынмас ужурлуг. Африкада болуушкуннарны аңаа көрүп орар аргавыс чок, чүге дизе ында болуушкуннар НАТО-нуң үр хуусаалыг эрге-ажыктарынга таарышпайн турар» деп, АКШ-тың президентизи Дж. Картер сессияга чугаалаан.

Бо блоктуң кежигүннери беш чурттарның төлээлекчилери НАТО чөвүлелиниң Вашингтонга эрткен сессиязының шиитпирин күүседир дээш Африка күрүнелериниң иштики херектеринче карикы холгаарлаашкынны кылыр сорулгалыг доктаамал халдаашкын кылыр күштерин тургузарының айтырыгларын шиитпирлеп турары ол. Бо шаажылакчы экспедиция корпузунуң үндезини НАТО блогунуң кежигүннериниң шериглери болур, ооң составын чажырары-биле НАТО-га чалча болуру-биле чөпшээрешкен Африканың чамдык күрүнелериниң шериглерин ажыглаарын бодап турар.

Парижте эң чажыт байдалда эртип турар бо хуралдың көжегезин америк ЮПИ агентилел ажыдыпкан: экспедиция корпузун тургузары — барыын чүкке чаңпаалап турар чурттарның шериг блогун, өскээр чугаалаарга, НАТО-нуң филиалын Африкага тургузары, ооң-биле делегейниң бо районунга социал депшилгениң боой тудары болур деп," ол агентилел дыңнаткан.

Бо бүгү чүүлдерниң кол-ла сорулгазы болза, Африканы мурнуку хевээр көрүп, ону чиг-эт болгаш чиик хөлезилиг ажылчын күжү болдурар, барыын чүктүң экономиказын «септээр» чамашкы кылыр дээш оралдажып турар америк, англи, француз, бельги, барыын-герман болгаш өске-даа монополияларның эрге-ажыктарын хандырары боор турар.

АКШ-тың шериг-агаар күштериниң аажок улуг «С-141» дээр транспорт самолёттары-биле Мароккоңуң бүдүн чартык муң солдаттарын Заирже октап турарын дыңнадып турар. Мону Африка күрүнелериниң чалча күштерин аңаа тургузарының баштайгы базымы кылдыр көрүп турар. НАТО-нуң чалча корпузун бөгүн Заирниң улузунга удур ажыглап турар болза, даарта ол күштерни Африканың өске күрүнелериниң улустарынга удур ажыглап болуру илдеңдир.

Барыын чүк чурттары «бодунуң кошкак чоруу саттыныкчы чорук-биле тайылбырлаттынар ёзу-чурумнарны бар-ла шаа-биле деткиирин шиитпирлээн» деп «Матэн» солуну бижээн. «Холгаарлаашкын кылыр Африка күштерин» тургузуп турарының көстүп келир түңнели болза Африканың депшилгелиг чурттарының аразынга чарылдырыышкынны болдурары болур деп, ол-ла солун бижээн.

Ынчангаш Соңгу Атлантика блогунуң Вашингтонга эрттирген сессиязынга чүнүң дугайын чугаалажып турганын Африка чурттары бүзүреп көре берген. Бүгү Африкага интервенцияны эгелээриниң эгезин Вашингтонга дугурушкан деп түңнелге француз «Фигаро» солуну келген. Парижке ам чыылган бөлүктү чогум-на Вашингтонга тургускан. АКШ-тың аңаа киржилгези шиитпирлиг ужур-дузалыг болур, чүге дизе, «ооң саң-хөө болгаш техниктиг деткимчезинден шупту чүве хамааржыр» деп, ол солун бижээн. Атлант күрүнелериниң чаа бөлүү Каттышкан Штаттарның ажылдап кылганы политиканы чорудуп турары ол деп, «Фигаро» түңнелинде бижээн.

Шаажылакчылар корпузун тургузар дугайында айтырыг талазы-биле хуралды Парижке чыылдырганынга, бо айыылдыг чорукка Францияның ролюнуң дугайын француз хөй-ниити улуг дүвүрээзин-биле көрүп турар. Франция амгы үеде «барыын чүктүң Африкага мурнакчы күжү, быжыглаашкыны апар чыдар. Бистиң чуртувус бодунга контрольдаттынмас чорудуушкунче киир тырттырар дей берген» деп «Матэн» солун айыткан.

Парижте хуралды Африка дипте амгы болуушкуннарга «совет-куба киржилге» дээр хоп-нүгүлдээшкинниң ажыглап, эрттарип турар. ССРЭ-ниң болгаш Кубаның Африка дипте кандыг-даа холгаарлаашкыны чок деп чүвени демократтыг парлалга база демдеглеп турар. Парижте сүлчээлежикчилерниң организакчыларынга ындыг нүгүлдээшкинниң херек апарган чылдагааны — НАТО-нуң Заирде холгаарлаашкыны, Африка улустарынга удур НАТО-нуң шериг филиалын тургузарын делегейниң хөй-ниитизинден чажырар дээш оралдажыышкын болур.

(СЭТА).

ОПТУГ-КАЖАР «КЫРГЫКЧЫЛАР»

Фельетон орнунга

Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарының чамдык ажыл-агыйлары база чурттакчы чону сөөлгү үеде өшкү малды хөйү-биле өстүрүп турар. Бо черлерде ылаңгыя ангор уксаалыг өшкүлер көвүдээн. Оларның дүгүнүң өртек үнези хөй дүгүнден улуг дээрзи билдингир.

Бо малдың Төрээн чуртка үнелиг дүгү сөөлгү ийи чылдарда өскээр ажыглаттынып турары үстүнде адаан районнарда илереп турар апарган. Улус боттарының хуузунда өшкүзүнүң дүгүн районнуң белеткел конторазынга дужаавастаан, а чамдык кадарчылар өшкүзүн боттары безин кырбывас апарган. Оларның өшкүзүнүң дүгүн ырактан келген «кыргыкчылар», тускай «белеткелчилер» кыргып, «хүлээп ап» турар апарган болбазыкпе. Чүү ындыг «белеткелчилер» тыпты бергенил? Ол дээрге бо районнарның тудугларында кезээ ёзугаар ажылдап турар ажылчыннар болгаш дүк садып алыр дээш ырактан албан-биле кээп турар «аалчылар»-дыр. Олар чылдың-на өшкү кыргыыр үеде четкилеп келир болгаш кезээде өшкү кадарып турар малчыннарны кезип, дүктү садып ап турары чаңчыл болган.

Олар чондан дүктү янзы-бүрү аргалар, өртектер-биле садып ап турарлар. Акша-төгерик херелээннерге акшазын, арага ижиксээннерге арагазын сунуп, кажар-оптуг аргазын ажыглап, чүвү кылып чорбастар дээр! Өшкүзү кыргыттынмаан аалдарга боттарында дериг-херекселдиг келгеш, дүктүң экизин шилип тургаш, боттары кыргып алыр, магалыг «белеткелчилер»-дир. Бо улус чондан өшкү дүгүн мынчаар алгаш, хөй янзы оруктар-биле Саян артынче ажырып турар. Оон бо «чымчак алдындан» янзы-бүрү хеп аймаа кылып, улуг өртектерге садып-сайгарып турарлар. Бо хоптакчиижен кижилерниң чамдыктары ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, мындыг мангыстачак амыдырал-биле чурттап чоруур кижилер-дир.

Каш чыл мурнунда далай кыдыынга дыштанып чораш, бир базаарга чеде бердим. Ында бир херээжен кижи өшкү дүгү садып тур. Ооң бир килограммда өртээн сонуургаарымга: «100 граммның өртээ 8 рубль» диди. «Бир килограммда 8 рубль бе?» деп, база катап тодарадып айтырдым. «Чок, 100 граммда ындыг» деп, демги херээжен тода харыылады.

Чүс грамм өшкү дүгүн янзы-бүрү удазыннар-биле холааш, аржыыл, хеп аргыыр, кылыр чүве-дир. Ынчангаш ангор өшкү дүгүн ол хире өртек-үнеге чедирип ап турар-дыр.

Барыын-Хемчиктиң «Шекпээр», «Барлык» совхозтарының малчыннарынга чораш, бо дугайын сонуургаарымга, хөй-ле садып алыкчылар чораан болду. Оларга чурттакчы чон өшкү дүгүн хөйү-биле сатканын, чамдыкта ол улустар боттары кыргып ап турганын малчыннар чугаалады. Ол чорааш, бир аалга келген садып алыкчыга бодум база таварыштым. Паспорт-документизин кайда-даа киир бижиттинмээн, «бир совхозта кажаа тудуп турар бис» дээр кижи болду.

«Шекпээрниң» Биче-Тейде кадарчылар өшкүзүнүң дүгүн барык шуптузун мындыг улустарга саткылаан. Бо «белеткелчилерни», садып алыкчыларны чамдык кижилер машинага олуртуп алгаш, аалдарга чедирип, оларны «сартыктап» турар чоруктар база бар. Шак ындыг оруук айтыкчылары машина-техниказын оларга бээр, дүк садар улус-биле чугаалажып, «очулдурукчулап» берип чоруурлар. Кызыл-Мажалык, Биче-Тей суурларының чурттакчыларында ындыг кижилер бар.

Бай-Тайганың «Мурнакчы», «Бай-Тал», «Тээли» совхозтарынга база-ла ындыг садып алыкчылар «аалдап» чораан болду.

— Дүк садып алыр улус көвүдээн, малчыннарны амыратпас, дүн-хүн чок кээп апарды. Башкарыч чоруур машина-балгадының дугаары чок. «Жигули», «Москвич», мотоцикл дээш янзы-бүрү техника хөлдеңген, тургузарга турбас, кижиге туттурбас улус болду — деп, бир совхозтуң директору чугаалады.

Бай-Тайга районда мындыг дүк садып алыкчылары-биле демиселди хире-шаа-биле чорудуп турар. Ийи район аразында артка хыналдаларны кылгылааш, хөй дүк садып алгаш бар чораан кижилерни ийи удаа туткан-даа. Ынчалзажок оларга удур демисел ам-даа кошкак дээрзин үстүнде фактылар бадыткап турар-дыр.

Ындыг демисел Барыын-Хемчикке эрткен чылдарда шыңгыы чоруп турган, ам ол сулараан. Чамдык чиижең кижилер ону ажыглааш, улустуң кадарган өшкүзүн боттары безин кыргып ап турар апарганы ол-дур.

Үстүнде районнарның ажыл-агыйлары, көдээ Советтери күрүнеге дүк садар планын чыл бүрүде күүсетпейн турары таварылга эвес. Ылангыя өшкү дүгүн улуг үнелевес, ооң кыргылдазын багай организастаар чоруктар бар. Бо талазы-биле байдал «Барлык» совхозта дүвүренчиг. Совхоз өшкү кыргылдазын чылдың-на багай организастап, хөй дүктү чидирип, күрүнеге улуг каражаны чедирип турар.

Ырактан келген шак мындыг садып алыкчыларның оруун дуглап, малчыннар ортузунга бо талазы-биле тайылбыр ажылын партия, совет органнар, районнарның шагдаа кадистери, белеткел контораларының ажылдакчылары дээштиг чорудуп, шыңгыы хемчеглерни дарый алыры негеттинип турар.

Ооң-биле чергелештир үстүнде районнарның белеткел контораларының ажылдакчылары, автолавкалар малчыннар эргип чорааның үезинде дүктү чондан садып алыр талазы-биле ажылды кошкак чорудуп турар. Ынчангаш ырактан келген садып алыкчылар ону ажыглап, эң эки өшкү дүгүн шуптузун чыып ап турарының база бир чылдагааны ында.

Малчыннарда ам-даа кыргыттынмаан өшкүлер бар. Чондан хөй дүктү хүлээп ап, өшкү, хөй кыргылдазын организастыг чорудары-биле тус-тус ажыл-агыйлар кыргыкчыларының тускай бригадаларын, звеноларын тургузуп, бо ажылче белеткел конторазының, районун ажылдакчыларын хаара тудуп, грамм-даа дүктү чидирбес дээш демиселди күштелдирерин үе негеп келген.

М. МЕРГЕН.

ОРГАНИЗАСТЫГ, АЖЫКТЫГ ЭРТТИРЕР

«Пионерлерниң болгаш школачыларның чайгы дыштаныгазын организастаарын экижидер хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП ТК 1974 чылда хүлээп алган. Бо доктаалды амыдыралга боттандырар талазы-биле республиканың профэвилелдер, комсомол комитеттери база улус өөредилге органнары эвээш эвес ажылды кылган. Янзы-бүрү хевирлерниң лагерьлериниң четкилерин калбартырынче Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Тес-Хем, Тожу районнар кичээнгейни улгаттырган. Бо районнарда ажыл-агыйларның дөмнежип тудуп кылганы «Малчын», «Шуй», «Сайлык», «Азас» дээн ышкаш лагерьлер сөөлгү ийи-үш чылдарда ажылдап эгелээн. Күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлери Таңды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда калбак сайзыралда чедип алган.

«Тыва кобальт» комбинаттың дирекциязы болгаш профэвилел комитеди «Металлург» лагерьниң баазазын элээн быжыглаан: кайызы-даа дөртен кижи чурттаар үш чуртталга корпустарын ажыглалга бо чылын киирген. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкому «Байлак» лагерьде 40 олуттуг чаа чурттаалга корпузун болгаш күш-ажыл бөлгүмнери ажылдаар мастерскаяны дерип кылган. Күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкому В. Дубинин аттыг лагерьде он ийи олуттуг мастерскаяны ажыглалга киирип, уруглар ойнаар спорт шөлдерин эки шынарлыг дерип кылган. Садыг болгаш хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилел обкому уругларның эштир черин тудуп кылган. Ол ышкаш бо чылын «Строитель», Ю. Гагарин аттыг, «Чагытай», «Металлург» лагерьлериниң септелгезин өй-шаанда бедик шынарлыг кылып дооскан.

1974 чылда республикага 32 лагерьлерге беш муң ажыг уруглар дыштанып турган болза, 1978 чылда 66 янзы-бүрү лагерьлерге 9800 өөреникчилерни дыштандырарын областың профэвилелдер чөвүлели планнап турар. Лагерьлерге уругларны дыштандырарынга 272,6 муң акша-хөреңгини чарыгдаары көрдүнген.

Өөреникчилерниң чайгы дыштаныгазын организастаарын экижидер дугайында айтырыгны областың профэвилелдер чөвүлелиниң президиумунга болгаш адырлар аайы-биле обкомнарның пленумнарынга, президиумнарынга хапызы-биле чугаалажып көрген.

Пионер лагерьлеринге эрткен 1977 юбилейлиг дыштаныгга чайында республиканың школачылары Бүгү-эвилелдиң пионер отрядтарының «Ленинниң, Октябрьның оруу-биле чоруп ор бис» деп марыжының негелделеринге дүүштүр дыштанып, ажылдап чайлааннар. Ылангыя кызыл истичилер ада-өгбелерниң алдарлыг оруктарын, ажыл-херектерин тывыжып, төрээн черин өөренир дээш хөй-ле ажыктыг чүүлдерни кылганнар. Лагерь бүрүзүнге Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери болгаш партияның хоочуннары база бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле уттундурбас ужуражылгалар болгулаан. Совет Эвилелиниң Маадырлары А. Ефимов, Х. Чүргүй-оол, фронтучулар Т. Пичен-оол, С. Назаров, С. Баир, В. Байлак, артистер М. Мунзук, М. Рамазанова, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары М. Чола, О. Дажы-Намчал, С. Тамдын-оол, В. Янчат, У. Бабун-оол — пионерлерниң доктаамал хүндүлүг аалчылары боор турганнар.

Ол ышкаш бистиң лагерьлеривиске чурттуң дээди өөредилге черлеринден келген тудуг отрядтарының студентилери, дайынчылар, офицерлер доктаамал кээп, солун чугааларны кылып, оюн-концерттерни көргүзүп турганнар. Эрткен чылын бистиң чуртувуска делегей уругларының «Кезээде хүннеп турзун» деп улуг чыыжы эрткен. Бо улуг байырлалга тураскааткан фестивальдар, конкурстар, кежээлер, чыыштар, көрүлделер лагерь бүрүзүнге эрткени хөлчок солун болган.

Пионер лагерьлеринге шериг-патриоттуг, интернационалчы кижизидилгеже кичээнгейни күштелдирген. Лагерьлерге, ДОСААФ, хамаатының камгалал ажылдакчыларының удуртулгазы-биле «Зарница», «Орлёнок», «Дүнеки дилээшкин» оюннар, шеригжиткен эстафеталар организастыг, дээштиг эрткенин айтыры чугула.

Бистиң лагерьлеривиске моол оннуктер болгаш Тываның өске-даа аалчылары барып, оларның ажыл-херектери-биле таныжары чаңчыл апарган. Республиканың школачылары шупту 12 муң ажыг кижи үстүкү класстарның 413 күш-ажылчы каттыжыышкынынга ажылдааш, 257,9 тонна будук-бүрүнү, 300 ажыг тонна сигенни мал чеминге белеткеп берген; 374 тонна демир кескиндизи, 70 тонна макулатураны чыгган; 350 муң хойну кыргаан, 89 школа, интернаттар бажыңнарын септээннер. Бо бүгү Тываның пионерлер болгаш школачыларының Октябрьның 60 чыл оюнга күш-ажылчы белээ ол болган.

Онза улуг ажыл-херектерни Сарыг-Септиң С. Тока аттыг № 2, Туранның № 1, Чадааның № 1, Элегестиң, Шекпээрниң, Балгазынның, Бажын-Алаактың, Бай-Хаактың школалары кылып бүдүрген.

1977—1978 өөредилге чылы доозулган, хөглүг чай келген. Өөреникчи бүрүзүнүң мурнунга каяа дыштанырыл, кандыг ажыктыг ажыл-херектерни кылырыл дээн ышкаш хөй-ле айтырыглар тургустунуп турар. Школа, район слёттары эрткилээн походтар, экскурсияларда хөй өөреникчилер киржип турары чугаажок. Бо чай дээрге комсомолчу байырлалдың чайы, спортчу, турисчи чай. Бо чайын походтарга, экскурсияларга 52,4 муң өөреникчилер киржир.

Июньнуң ортан үезинде Чагытай хөлдүң кыдыынга «Олимпия» деп спортчу лагерь ажыттынар, аңаа 120 хире школачы спортчулар боттарының дыштаныгазын спортчу белеткел-биле аралаштыр чорудар. «Бүзүрелдиң старттары» деп аттыг спортчу лагерь база-ла Чагытайга ажыттынар, аңаа 200 хире аныяк спортчулар, туристер дыштаныр. Республика школаларының пионер-комсомол активи Кызыл чоогунда «Строитель» лагерьге үшкү сезонда дыштаныр. Маңаа школаларның комсомол эге организацияларының секретарьлары, комитет кежигүннери, дружина чөвүлелдерлиг даргалары, оон кежигүннери дыштанып, белеткелди эртер.

Лагерьлерге кижизидилге ажылын удуртуп башкарарынга дуржулгалыг башкылар, школадан дашкаар уруглар албан черлериниң методистери, тренерлер киржир. Чай дургузунда лагерьлерге ажылдаары-биле Кызылдың башкы институдунуң студентилери, башкы училищезиниң сургуулдары шупту 255 кижи тускай инструктивтиг семинарны эрткен.

Чурттуң пионерлери Бүгү-эвилелдиң «Сээң шынчы салгалың бис, комсомол!» деп маршының негелдезинге дүүштүр ажылдаар, чурттаар, өөренири чугаажок. Өөреникчи бүрүзү бодунуң дыштаныгазын ниитиге ажыктыг күш-ажылы-биле холбаар апаар.

М. ООРЖАК,
облпрофчөвүлелдиң килдис эргелекчизи.

Б и с т и ң а а л ч ы л а р ы в ы с

УРАН ТАЛАНТЫЗЫН БАРААЛГАДЫП

Сураглыг ыраажы Алла Пугачёваның күүселделерин көрүкчүлер телеэкраннардан бо-ла көөр турганнар. А бо хүннерде ол бистиң республиканың найысылалы Кызылда аалдап келген. Чүс-чүс кызылчылар бо хүннерде ыраажының концерттеринге барып, оон талантызын магадап турарлар.

Алла Пугачёваның ырлаары чүгле бистиң чуртувуска эвес, харын өске-даа чурттарга улуг сонуургал-биле хүлээп ап келген. Күүселде үезинде сагыш-сеткилди хөлзедип кээр бедик бөдүрлүүшкүн көрүкчүнү чайгаар-ла хаара туда бээр.

Ыраажының уран талантызы-биле көрүкчүлерни магадаткан аалчы артиске, «Ритм» ансамбльге болгаш өске-даа күүседикчилерге кызылчылар сеткил-сагыжының ханызындан өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Бүгү-эвилел болгаш делегей конкурстарының лауреады Алла Пугачёва ырлап тур. Москвада «Кармен» театрның артистери Василий болгаш Валентина Туманскийлер күүселде үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЧАЙ БОЛГАШ УРУГЛАР

ДЕМНЕЖИП АЖЫЛДААР

Уругларның чайгы дыштаныгазы эгелээн. Дыштаныгга ажыктыг, солун болзун дээш улуг ажылдарны Кызыл хоорайда база организастап чорудуп турар. Хоорайның бажың эргелелдери, уруглар клубтары, школалар дээш өске-даа организациялар бот-боттары аразында харылзаалыг ажылдаарының баштайгы базымнарын кылып эгелээн. Ук базымнар эгезинден-не дидим болур ужурлуг. Ону чедип алырының бүгү-ле аргалары кызылчыларда бар.

№ 1 бажың эргелелиниң «Искатель» клувунга пионер лагерин ийи сезоннуг организастаар. 350 ажыг уруглар чайгы дыштаныгазын хоорайга эрттирер. Оларны янзы-бүрү бөлгүмнерже хаара тудар, спортчу секцияларга киириштирери-биле тускай планны уруглар клуву № 2, 7 школалар-биле кады тургускан. Бажың эргелелинге хамааржыр төс спорт шөлүнүң чедизи белен, арткаарын бо айның тоска чедир белеткээр. Уруглар хостуг шактарын организастыг эрттирзин дээш бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

№ 2 бажың эргелелиниң «Бригантина» уруглар клувунга хөй чурттакчылыг девискээр хамааржып турар. Бо микрорайонда 1500 хире уруглар бар, олардан үш чүс ажыг кижи дыштаныгазын хоорайга эрттирер, ынчангаш оларның-биле улуг ажылдарны чорударын планнаан. Маңаа № 1, 15 школалар хамааржып турар. Каттышкан отрядтарны организастап турар. Спортчу маргылдааларны организастаар. Спорт шөлдериниң чамдыктары дериттинмээн. Арткан ажылдарны чоокку үеде доозар болган. Бо клубка үш сезонда уругларны лагерьге дыштандырар. Уруглар-биле ажылдаар тренерлерни база тып алган. Ам бүгү-ле чүве уругларның дыштаныгазын чөп организастап, янзы-бүрү чүүлдер-биле сонуургадырындан хамааржыр.

Хоорайның № 4 болгаш № 5 микрорайоннарындан хөй уруглар чайгы үеде аңаа артарлар. Оларның дыштаныгазын чогумчалыг организастаарынче сагыш салдынган. «Пограничник» уруглар клуву, милицияның уруглар өрээли, «Геолог» Культура бажыңы, № 14 школа шупту каттышкан планны тургусканнар. Ында бөлгүмнер ажылы, секциялар кичээли, ниитиге ажыктыг күш-ажыл, спортчу маргылдаалар, ужуражыышкыннар дээш хемчеглер-ле хөй. Бо девискээрге спортчу каттышкан отрядтарның саны 12 чедер. Чамдык отрядтарны кудумчулар аайы-биле тургузуп турар. № 14 школа уругларның чайгы дыштаныгазын организастажыр херекке бо чылын черле идепкейлиг боор турары эки.

Янзы-бүрү бөлгүмнерге, секцияларга үш чүс хире кижини хаара тудар. Походтар, экскурсияларны база организастаар. Оларның планында Шушенскоеже экскурсия, «Заря» теплоходка эжиндирери дээш солун чүүлдер-ле хөй. «Геолог» Культура бажыңы уругларны хаара тудуп, хемчеглерни организастажырынга киржир деп турары эки. Комсомолчу оперативтиг отрядтарны спортчу шөлдерге быжыглап турар.

Чайгы үеде Кызыл хоорайга уругларның пионер лагерьлеринден ангыда 100 хире каттышкан отрядты тургузарын планнаан. Оларның ажылын уруглар клубтары, ында кижизидикчилер, спортчу тренерлер дээш өскелер-даа башкарар. Хоорайның спорт комитеди спортчу маргылдаалар эрттирер, секциялар ажылын башкаржыр дээш өске-даа хемчеглерге боттуг дузаны көргүзер ужурлуг. Чедир дериттинмээн спортчу шөлдерни белеткеп, кылырын, дериг-херекселдер-биле хандырарын чогуур органнар холга ап, дузаны чедирер апаар. Бүгү-ле чүве көрүштүг чараш, уругларны хаара тудар, сонуургадыр болуру чугула. Уруглар-биле ажылга микрорайоннарда агитшөлдерни база ажыглаар. Мооң мурнунда чылдарда организастап турган уругларның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин бо чылын база эрттирер. «Хөм мяч» деп маргылдааны база организастаар. Черле ынчаш бүгү-ле ажылдарны илап ёзугаар чорудуп, кижи бүрүзү харысалгазын бодаар болза бичии кызылчыларның чурттап турар чериниң аайы-биле дыштаныгазы организастыг, үре-түңнелдиг болур дээрзинге чигзиниг турбас. Хамык ужур ажылды организастаарында.

Б. ДИРЧИН.

Музейивис шаңнатты

Москвага Россия Федерациязының бүгү музейлериниң эртем-практиктиг конференциязы болган.

«РСФСР-нин музейлеринде совет ниитилелдиң төөгү килдистериниң кылгылаан ажылдарының Бүгү-россия көрүлдезиниң түңнелдери болгаш оларның моон соңгаар ажылын улам экижидериниң оруктары» деп илеткелди оралакчы министр Василий Михайлович Стриганов кылды.

Октябрьның 60 чылынга тураскааткан музейлер көрүлдези совет улустарының найыралының быжыкканын, совет кижилерниң угаан-бодалының байын болгаш бистиң чурттуң күчү-шыдалының улуун бүзүреллиг кылдыр көргүзүп шыдаан боор турар. Оон ынай музей ажылдакчызы дээрге бистиң коммунистиг идеологияның сургаалчызы, ёзулуг психолог болгаш башкы дээрзин бадыткап турар. Ук көрүлдениң бир онзагай түңнели болза совет музейниң алдар-адын алгаан, бистиң музейлерниң делгелге залдары совет кижилерниң дайынның кадыг-дошкун чылдарында кандыг-кандыг бергелерни ажып эрткилээнин, тайбының чылдарында кандыг-кандыг чедиишкиннерни чедип алгылааның билдингир, көскү, чечен чуруумал-биле тайылбырлап турар.

«Силерниң музейиңерни көргеш, силерниң ужар-хеме-биле безин каш-каш хонуктарда эргип четпес улуг чурттарның бүрүн төөгүзүн, амгы төөгүзүн билип алдым. Совет музей болза кижилерниң аразында болгаш чурттарның аразында харылзажырының, чоокшулап таныжарының школазы апарган» дээн уткалыг буянныг сөстерни даштыкыдан келген эртемденнер болгаш өске-даа кижилер РСФСР-нин Культура министерствозунче чорутулаан чагааларында бижип турар.

Сөөлгү хурал боп турда, Октябрьның 60 харлаанынга бараалгаткан көрүлдеге шылгараан музейлерни РСФСР-нин Культура министерствозунуң Хүндүлүг бижии-биле шаңнаттылды. Тыва республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейи делгелге болгаш суртаал ажылын эки чорудкан музейлерниң санынга кирип, Хүндүлүг бижик-биле шаңнатты.

Сөөлгү үш чылдың дургузунда бистиң музейге үш улуг залды өскертип чаарткан. Кочетов суурда бистиң салбырны шуут эде кылган. Тыва Арат Республика залында Ада-чурттуң Улуг дайынының тускай делгелгезин кылган. Совет ниитилел залын эрткен чылын бүрүн чаарткан. Оон ынай бистиң кожер музей ырак-узак районнарга делгелгезин көргүзүп, суртаал-тайылбыр ажылдарын кылгылаан.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

КРАЙНЫҢ НАМДАРЫ

Владивостоктуң Адмирал деп пароходтар доктаар черден ырак эвесте Золотой Рогче баар бухта чанында эрги бажыңда В. К. Арсеньев аттыг музей бар. Бо чылын ол бажыңны туткандан бээр тозан чыл болур. 1890 чылда ажыттынган бо музей крайны шинчилеп өөренириниң талазы-биле эртем төвү болуп, кыска үеде даштыкыда безин билдингир апарган.

Адмирал С. О. Макаровтуң, В. Л. Комаровтуң, П. Ю. Шмидтиң болгаш Амур-Уссурий крайны шинчилеп ажыткан өске-даа эртемденнерниң ажыл-чорудулгазы музейниң төөгүзү-биле холбаалыг. 1903 чылда В. К. Арсеньев крайны шинчилээр ниитилелдиң кежигүнү болган, а 1921 чылдан эгелээш музейниң этнография килдизин эргелекчилей берген. Уссурий крайны кончуг эки билир аап-чорукчу, чогаалчы, эртемден Арсеньев этнография талазы-биле үнелиг экспозицияларны тургускан. Ынчангаш 1945 чылда ук музейни оон ады-биле адаан.

Амгы үеде Приморьеде эң-не кол музей ол. Ында кол фондунуң 200 муң ажыг, дузалал фондунуң 96 муң ажыг экспонаттарының үштүң ийи кезиин Совет Приморьениң төөгүзүнге тураскааткан.

В. ШЕРЕМЕТЬЕВ,
ССРЭ-ниң География ниитилелиниң кежигүнү.

Владивосток

АГААР

Бөгүн республикага бүргек, аязыр, чамдык черлерге чаар. Барыын чүк углаашкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27, чамдык черлерге 16—21 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттың күжү секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 23—25 градус чылыг болур.

ДЕКРЕТТИҢ АЛДАН ЧЫЛЫНГА

«Архив херээ эде тургузарының болгаш төпчүдерниң дугайында» ленинчи Декреттиң алдан чыл болганынга тураскааткан эртем-практиктиг конференция Кызылдың Политиктиг чырыдылганың бажыңынга болуп эрткен. Республиканың, районнарның архив килдистериниң, Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчылары, активчилер аңаа олурушкан.

СЭКП обкомунуң партия архивиниң эргелекчизи С. Ш. Баянның, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында архив килдизиниң эргелекчизи Т. Х. Таржанын, республиканың Төп күрүне архивиниң директору Е. К. Пилипончиктиң, Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң төөгү секторунуң эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады В. А. Дубровскийниң, Тывага архив херээниң организакчыларының бирээзи С. Т. Тановтуң сактышкынын конференцияның киржикчилери дыңнаан. Архив херээн эде тургузарының болгаш төпчүдерниң талазы-биле ленинчи декреттиң чедиишкинниг күүсеттингенниң, СЭКП-ниң XXV съездизиниң архив ажылдакчыларының мурнунда салган сорулгаларының дугайында илеткелчилер чугаалаан.

«АЗИЯ ТӨВҮ — 1978»

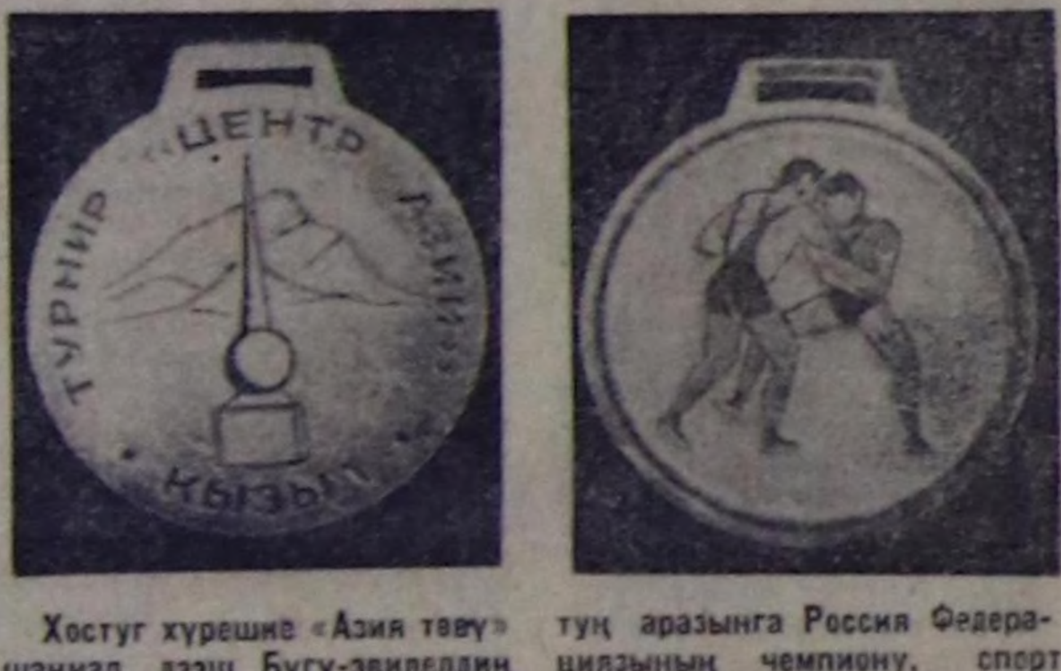

Хостуг хүрешке «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилелдиң маргылдаазы Совет Тываның найысылалынга даарта байырлалдыы-биле ажыттынар. Ол бистиң республиканың спортчу амыдыралында база бир улуг болуушкун.

Аңаа киржири-биле Москва хоорайның, Туркмен, Таджик, Казах, Узбек Совет Социалистиг Республикаларның, Хабаровск, Красноярск, Алтай крайларның, Якут, Башкир АССР-лерниң, Новосибирск, Кемерово, Иркутск, Чита областарның шилиндек командалары киржир.

Бистиң аалчыларывыстан бир-ле дугаарында Хабаровск крайның мөгелери республика найысылалында ужуп келген. Крайның шилиндек командазын Хабаровскиниң күш-культура институдунуң кафедра эргелекчизи Совет Эвилелиниң сураглыг тренерлериниң бирээзи Дзантемир Георгиевич Зангиев удуртуп келген. Команданың составында элээди оолдар аразынга ССРЭ-ниң, улуг улустуң аразынга Россия Федерациязының чемпиону, спорт мастери Ефремов, студентилерниң «Буревестник» Төп ниитилелиниң чемпиону, мастерге кандидат Енохов болгаш оон-даа өске ат-сураглыг мөгелер бар.

Дзантемир Георгиевич Зангиевтиң белеткеп үндүрген мөгелериниң аразында бистиң чаңгыс чер-чурттугларывыс, хостуг хүрешке студентилерниң Бүгү-эвилел оюннарының чемпионнары, ССРЭ-ниң спорт мастерлери Валерий Оюн, Александр Шойдук, спорт мастеринге кандидаттар Владимир, Маадыр Биче-оол алышкылар болгаш оон-даа өскелер бар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазының деңзи бүрүзүнге шаңналдыг черлерни алган спортчуларга тыпсыр алдын, мөңгүн, хүлер медальдарның арны (солагай талазында), арты (оң талазында).

ЧЫЫР ӨЙҮ КЕЛГЕН

Эм оъттар кадык камгалалында улуг ужур-дузалыг. Химия үлетпүрү бүдүрүп үндүрүп турары эмнерниң чартык кезиин эм оъттардан ап турар.

Бистиң республиканың арга-арыглары, хову-шынаалары, тайгалары эм оъттар-биле кончуг байлак.

1977 чылда Тываның аптека эргелели чеди тонна эм оъттар чыыр планныг турган. Тодаргайлаарга: кыш-кулаа бүрүзүн 400 килограммны, чодураа чимизин 2,5 тоннаны, ыт-кады чимизин 700 килограммны болгаш өске-даа эм оъттарны чыыр турган. Ынчалза-даа бо айтырыг талазы-биле ажыл четпес чорутунуп турарындан эрткен чылдың планы чүгле 37-ле хуу күүсеттинген.

Республикада 34 аптекалардан чүгле беш аптека планын күүсеткен. Сарыг-Септе № 6 аптека (эргелекчизи С. Н. Саая) эм оъттар чыыр планын 118 хуу, Шагаан-Арыгда № 2 аптека (эргелекчизи Д. Б. Куулар) 112 хуу, Кызыл хоорайда № 19 аптека (эргелекчизи Н. А. Багдашкина) 105,6 хуу, Туранда № 3 аптека (эргелекчизи А. Д. Адамович) 100,7 хуу, Ак-Довуракта № 17 аптека (эргелекчизи Б. А. Сухачева) 100,1 хуу күүсеткен. Бо аптекалар чурттакчы чон ортузунга эм оъттарны өй-шаанда чыыр дужаарының дугайында организастыг ажылдарны эки чорудуп, аңаа өөреникчилерни хаара тудуп турары эки. Оон чижээнге, Шагаан-Арыг хоорайда пенсионерлер — Румянцевтер эрткен чылын № 2 аптекага 2190 кг, пенсионер Охотникова 45 кг эм оъттарны дужааганнар.

№ 6 аптеканың эргелекчизи С. Саая бо чугула ажылга районнуң эмнелгезиниң болгаш аптека пункттарының медицина ажылдакчыларын хаара тудуп, харын-даа чыл санында социалистиг чарышты организастап келген. Эм оът чыыр талазы-биле 1977 чылдың социалистиг чарыжынга районнуң санэпидстанциязы (улуг эмчизи Г. А. Капустина) тиилекчи болган.

Ак-Довуракта № 17 аптеканың эргелекчизи В. Сухачева школачылар-биле быжыг харылзаалыг. Оон түңнелинде Ак-Довурак ортумак школазының 6, 8 класстарының өөреникчилери ыт-кады чимизин чыырынга идепкейлиг киришкен.

Эм оъттар чыырынга таарымчалыг үе келген. Амдыгаштан эгелеп бо чугула ажылга киржири-биле өөреникчилерни, пионерлерни болгаш өске-даа кижилерни кыйгырдывыс.

В. КАЛЕДИНА,
провизор.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Сээң бодалың эгези». Мергежил шилип алырының дугайында чугаа.
11.25—«Талант» Уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. «Чогаадылгаларның Бүгү-делегей конторазы».
12.35—Орус хөгжүм херекселдериниң Н. Осипов аттыг күрүне оркестриниң концерти.
13.20—16.30—Чапсар.
16.30—Документалдыг фильмнер программазы: «Амыдыралга турар чер», «Июнь полонези».
17.10—«Төрээн бойдузувус».
17.30—«Чогаадыкчы».
КЫЗЫЛДАН
18.00—Документалдыг фильмнер программазы: «Молдав суурда чаа чүүлдер». «Селекционерлер».
18.30—Телемедээлер.
18.45—«Дыштанылгаңар эки болзун». Документалдыг фильм.
18.55—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер (орус дылга).
19.25—Чарлалдар.
19.30—Медээлер.
МОСКВАДАН
19.45—«Чурук бүрүзүнде — хүн».
20.00—С. Прокофьев. «Ромео биле Джульетта» деп балетке музыка. ССРЭ-ниң күрүнениң академиктиг симфония оркестри күүседир.
20.25—«Кызыл-Кумнарны комплекстиг хөгжүдер». Дамчыдылгага Узбекистанның Компартиязының Бухара обкомунуң бирги секретары А. К. Каримов киржир.
20.55—«Кады найыралдыг өг-бүле». Музыка программазы. Таллинден дамчыдылга.
21.20—«Талант». Хөй сериялыг уран-чечен фильмниң 3-кү сериязы. «Бичии шыыкчы».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.30—Михайловка суурга Бүгү-эвилелдиң пушкинчи шүлүк байырлалы.
ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
18.00—«Музейлер, делгелге залдарын дургаар». Чөөн чүк улустарының күрүнениң уран чүүл музейи. Японияның уран чүүлү.
18.30—«Бистиң-биле кыл, бистер ышкаш кыл, бистен артык кыл». ГДР-ден дамчыдылга.
КЫЗЫЛДАН
19.30—20.40—«Кезээде аныяк». Документалдыг фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮНЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл — амыдырал». 10.00, 12.40, 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Озорник» 9.50, 11.40, шактарда. «Хан төрел алышкылар» 13.30, 16.20, 19.10, 20.50 шактарда. «Пекин кижи төрелгетенин дүвүреткен» 15.10, 18.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кара хоорай» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Афоня» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Кайгамчыктыг болалчы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Өвүр районнуң Торгалыг ортумак школазының 1976 чылда Елена Удувасовна Дамбаага тывыскан А сериялыг, 997140 дугаарлыг аттестат читкен, ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 160.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00562.